

A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2004)

Bevezetés

A nemzeti/etnikai kisebbségek mint az európai államok politikai rendszereinek szereplői hosszú ideig alig számíthattak a kutatók figyelmére, hiszen az etnicitás politikai megjelenítése (*politicisation*) a modern nemzetállamok korában atavizmusnak – vagy a legjobb esetben marginális jelenségnek – számított, mert a kisebbségek a történelmi játszmák veszteségeiként kevés tudományos szimpátiára számíthattak a politikatudósok részéről. Viszont a múlt század utolsó negyede az etnicitás újjáéledését eredményezte, s így a regionalizmus meg az autonómia perspektívájával kecesgető európai integráció, valamint a demokratizálódás harmadik hulláma eredményeképpen a kisebbségi politizálás (*ethnic politics*) fontos jelenséggé nőtte ki magát,¹ következésképpen egyre inkább ígéretes kutatási témának számít. Ezek a gondolatok talán még inkább helytállóak a pártrendszerek elemzőjének szemszögéből, s úgy foglalhatók össze, hogy a földrajzi elterjedésük és történelmi kontinuitásuk² dacára korábban (méltatlanul) mellőzött „et-

¹ Vö. Türsan, Huri: *Introduction. Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs. = Regionalist Parties in Western Europe*. Szerk. De Winter, Lieven–Türsan, Huri. London–New York 1998. 1–2; Urwin, Derek: *Harbinger, Fossil or Fleabite? „Regionalism” and the West European Party Mosaic. = Western European Party Systems. Continuity and Change*. Szerk. Daalder, Hans–Mair, Peter. London 1983. 221–222.

² A földrajzi elterjedésükre vonatkozóan megemlítendő, hogy Urwin 17 nyugat-európai ország második világháború utáni politikai palettáján összesen 115 „regionális” pártot azonosított, egy nemrég megjelent politikai adattár pedig 45 etnikai pártot jegyez 12 állam területén. Még beszédesebbek ellenben azok a munkák, amelyek a parlamenti képvisellel rendelkezett „(etno)regionalista” pártokat veszik számba. Ferdinand Müller-Rommelnek – az 1980 és 1996 közötti időszakot vizsgálva – 5 országban 17, Pascal Delwitnek pedig 8 európai ország második világháború utáni történetét szemlélve 30 ilyen pártot sikerült azonosítania. Megemlítendő talán az is, hogy egy korábbi írásomban 10 nyugat-európai ország 94 etnoregionalista pártjáról tettem említést. (Lásd Urwin, Derek: *i. m.* 228; Lane, Jan-Erik–McKay, David–Newton, Kenneth: *Political Data Handbook*. 2nd ed. Oxford 1997. 138–146; Müller-Rommel, Ferdinand: *Ethnoregionalist parties in Western Europe. Theoretical considerations and framework of analysis. = De Winter, Lieven–Türsan, Huri [szerk.]: i. m.* 19; Delwit, Pascal: *Les partis régionalistes, des acteurs politico-électoraux en essor? Performances électorales et participations gouvernementales. = Uő: Les partis régionalistes en Europe. Des acteurs en développement?* Bruxelles 2005. 52; Szász Alpár Zoltán: *Etnoregionalista pártok és választóik Nyugat-Európa hat országában. = RODOSZ-Tanulmányok III. Társadalom- és humán tudományok*. Szerk. Veres Valér–Gyarmati Zsolt. Kvár 2001. 138.) Ami a történelmi kontinuitást illeti, legszembetűnőbb felsorolni a „legöregebb” etnoregionalista pártokat, zárójelben feltüntetve alapítási évüket is: *Partido Nacionalista Vasco/Euzko Alderdi Jeltzalea* (1895), *Svenska Folkpartiet* (1906), *Sinn Féin* (1907), *Partito Sardo d’Azione/Partidu Sardu* (1921), *Plaid Cymru* (1925), *Esquerra Republicana de Catalunya* (1931), *Scottish National Party* (1934), *Union Valdôtaine* és *Südtiroler Volkspartei* (mindkettő 1945), illetve *Bayernpartei* (1946). A földrajzi elterjedés viszonylatában, történelmi előzményként számos példa hozható fel a későbbiekben megvizsgált geográfiai övezet esetében is. A dualizmus idején Magyarország területén a következő etnoregionalista pártok működtek: a *Partidul Național Român/Román Nemzeti Párt* (1881), a *Szerb Nemzeti Liberális Párt*, *Szerb Radikális Párt* és a *Szlovák Nemzeti Párt* (1861). Majd a két világháború között a mai Cseh Köztársaságot, Szlovákiát és Kárpátalját felölő Csehszlovákiában a *Magyar Jogpárt*, az elsősorban magyar – de a szlovákok és a németek irányában is nyitott – *Országos Keresztényszocialista Párt* (1919), az *Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt* (1920), a *Magyarbarát Rutén Párt*, a *Magyar–Német Szociáldemokrata Párt*, valamint a *Zipser Deutsche Partei* fejtett ki tevékenységet. Az ország hivatalosan *Podkarpátskú Rusnak* nevezett harmadik részében külön szervezetei működtek a magyar etnikai pártoknak, amelyek a *Ruszinszói Magyar Pártszövetségbe* (1920) tömörültek. Az időszak folyamán először a *Jogpárt* egyesült a kisgazdapárttal *Magyar Nemzeti Párt* (1925) néven, majd csatlakoztak hozzájuk a keresztényszocialisták is, s ettől kezdve a szervezet *Egyesült Magyar Pártként* (1936) működött tovább. Romániában a *Magyar Néppárt* (1921), a *Magyar Nemzeti Párt* (1922), a kettő egyesülése révén megalakult *Országos Magyar Párt* (1922), a *Magyar Nép Pártja* (1927) és a *Magyar Dolgozók Országos Szövetsége* (1934) tekintendők magyar etnikai pártoknak. Végül a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban is működött egy *Országos Magyar Párt* vajdasági székhellyel, valamint a szlovén országrészben a *Füg-*

nikai alapon szerveződő pártok” ma már érdekes és tanulságos kutatások tárgyai. Ebben a kontextusban dolgozatom az etnoregionalista pártok választási sikerességére próbál intézmény(elmélet)i magyarázatot adni. Tulajdonképpen az említett pártok megalakulását elősegítő, valamint a választási, a hivatalszerzési és a (köz)politikai sikerességüket magyarázó tényezők feltárását célzó doktori kutatásom részleges eredményeit mutatja be.³

Tehát első megközelítésben eseteim a Magyarországgal szomszédos posztkommunista országokban – Horvátországban, Romániában, Szerbia és Montenegró Allamközösségében,⁴ Szlovákiában, Szlovéniában, valamint Ukrajnában – működő, illetve önmeghatározásuk szerint a magyar kisebbség képviselőit felvállaló és ellátó politikai szervezetek. Ezeket a potenciális megfigyelési alapegységeket a Függelék 1. táblázata országonként csoportosítva sorolja fel.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy milyen hatással vannak az etnoregionalista pártok választási sikerességére a demokratikus rendszereknek azok az intézményei, amelyek a *politikai részvétel dimenziót*⁵ alkotják. Ennek érdekében mondanivalómat három fejezetre tagoltam. A három alfejezetből álló első fejezetben elméleti és módszertani kérdéseket vetek föl. Az első alfejezetben az *etnoregionalista pártok* olyan definícióját próbálom kidolgozni, amelyik tágabb univerzumuk körülhatárolására is alkalmas; a másodikban olyan módszer elméleti megalapozására és kidolgozására teszek kísérletet, amelyik a kérdéses univerzum empirikus azonosítását célozza; a harmadikban pedig azokat a rendszerváltozókat tárgyalom, amelyek feltehetően befolyásolják a

getlen Magyar Párt és a *Muravidéki Magyar Kisgazda Párt*. Lásd *Political Parties of the World*. Szerk. Day, Alan és mtsai. 4th ed. London 1996. 538, 544, 611; Bereczki András: *Finnország. = Európai politikai rendszerek*. Szerk. Kardos József–Simándi Irén. Bp. 2002. 195; Delwit, Pascal: *Petites patries, petits partis? Les partis régionalistes en Europe? = Üö: Les partis régionalistes en Europe. Des acteurs en développement?* Bruxelles 2005. 9; Lane, Jan-Erik–Ersson, Svante O.: *Politics and Society in Western Europe*. 3rd ed. London 1994. 135; Seiler, Daniel-Louis: *Défendre la périphérie. = Delwit, Pascal (szerk.): i. m. 30–31; Surányi Róbert: Nagy-Britannia és Észak-Irország. = Kardos József–Simándi Irén (szerk.): i. m. 554. A dualizmus idején Magyarország területén működött kisebbségi pártok vonatkozásában lásd Pölskei Ferenc: A dualizmus válságperiódusa (1890–1918). = Magyarország története a 19. században. Szerk. Gergely András. Bp. 2003. 516–517. A Monarchia utódállamaiban a két világháború között létezett pártok tekintetében lásd Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között. Regio XI(2000). 3. sz. 136–141, 152, 156; Üö: Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921. (I. rész) Fórum. Társadalomtudományi Szemle II(2000). 1. sz. 14, 20; Borsody, Stephen: *The Hungarians. A Divided Nation*. New Haven–CT 1988. 357–367. Idézi Horváth Réka: *La représentation politique de la minorité hongroise. Étude de cas: La Roumanie et la Slovaquie*. Mémoire de DEA (Université Libre de Bruxelles). Bruxelles 2002. 32; Bence Lajos: *A szlovéniai magyarság*. Pro Minoritate V(1996). 3. sz. 31. A pártelméleti munkák gyakorlatához híven dolgozatomban a pártok megjelölésére végig a hivatalos nevüket használom, eltekintve a dualista monarchiának a jelen lábjegyzetben felsorolt pártjaitól, valamint egy-két, a világháborúk között tevékenykedő szervezettől, mert esetükben nem állt rendelkezésemre olyan forrás, amiből bizonyossággal megtudhattam volna a használt hivatalos nevet és az alapítás évét.*

³ A megközelítésmódra, továbbá az etnoregionalista pártok politikai súlyát konceptualizáló fogalomhármásra s a magyarázó tényezők egy lehetséges taxonómijára elsőként De Winter tett javaslatot. (A három fogalom különben olyannyira magától értetődő, hogy nincs is kifejezetten elméletinek mondható meghatározása. A választási sikeresség a választások alkalmával elért teljesítményt [*electoral performance*] – szavazatokban vagy mandátumokban kifejezhető eredményt – jelent, a hivatalszerzési sikeresség miniszteri tárcák birtoklását s végül a közpolitikai sikeresség, tágabb értelemben a választási vagy általánosabb pártprogramokban megfogalmazott célkitűzések megvalósítását.) Vö. De Winter, Lieven: *Conclusion. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties*. = De Winter, Lieven–Türsan, Huri (szerk.): i. m. 204–247.

⁴ Csupán Szerbiával foglalkozom, hiszen Montenegróban nem él magyar kisebbség.

⁵ Cohen csak néhányat használva azokból a változókból, amelyek Lijphart szerint meghatározzák a politikai rendszerek többségi vagy konszenzusos jellegét, a holland teoretikus által *végrehajtó hatalom-pártok dimenzióinak* (*executives-parties dimension*), valamint (*egységes-föderális*) *államszerkezet dimenzióinak* (*federal-unitary dimension*) hívott jellemző csoportokat talán érzékletesebben *politikai részvétel* (*political participation dimension*) és *kormányzaton belüli hatalmi viszonyok* (*intragovernmental power relationship dimension*) *dimenzióinak* nevezi. Lásd Cohen, Frank S.: *Proportional versus Majoritarian Ethnic Conflict Management in Democracies*. *Comparative Political Studies* XXX(October 1997). no. 5, 609–610; Lijphart, Arend: *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven–CT 1999. 3–4.

nemzeti/etnikai kisebbségeket képviselő pártok választási eredményeit. A dolgozat második fejezetét az empirikus adatok bemutatásának és elemzésének szenteltem. Ennek első alfejezete azonosítja a magyar etnoregionalista pártok univerzumát, majd behatárolja a vizsgálandó mintát, továbbá a második megállapítja, mik a tárgyalandó esetek, illetve bemutatja az adatokat és az eredményeket. Végül a zárófejezetben az adatfeldolgozás eredményeiből leszűrhető következtetéseket fogalmazom meg.

Elméleti megfontolások

Az etnoregionalista párt fogalma

A nyugat-európai országok pártjai között észlelt hasonlóságok alapján *politikai családok* határozhatók meg. A bevezetett fogalom kapcsán szükséges tisztázni, melyek alkalmazhatóságának földrajzi határai. E tekintetben először azt kell megjegyezni, hogy Európa története sajátos és – a Kelet-Közép-, valamint Délkelet-Európában meg- és átélt negyvenöt év „létező szocializmustól” eltekintve – többnyire egységes. Másodsorban, amint Janda is megjegyzi, a pártelméleti kutatások élvonalába mindig is a nyugat-európai szerzők s az ő munkáik tartoztak.⁶ Nem véletlen tehát, hogy a pártcsaládok elméletének mindkét úttörője – Seiler és Beyme – az Európa egységes újkori politikatörténetére építő rokkani törésvonal-paradigmából⁷ kiindulva Nyugat-Európára érvényes pártcsaládelméletet és felosztást dolgoz ki. Az utóbbi a politikatudományban konvencionálisan nyugatinak nevezett, de valójában nem Európában vagy attól nyugatra található demokratikus országokat is megpróbált bevenni elemzésébe (éspedig Ausztráliát, az Egyesült Államokat, Izraelt, Japánt, Kanadát és Új-Zélandot), ám kevés sikerrel. Ware a német politikatudós munkáját értelmezve rámutat, hogy a séma az „európai liberális demokráciákon” kívül talán leginkább Ausztráliára vonatkoztatható, más országok esetében már nem könnyű funkcionális „ekvivalenciákat találni”.⁸ Mindezek ismeretében s tekintettel Mair és Mudde alapvető megjegyzésére, miszerint „a politikai családok [...] fogalmának a bevezetése a pártokat tanulmányozó összehasonlító kutatások *sine qua non*ja”,⁹ a kérdés, hogy alkalmazható-e a fogalom Kelet-Közép- és Délkelet-Európa vonatkozásában, semmiképpen nem kerülhető meg.

A választ pedig egy elméleti és két empirikus érvből lehet levezetni. Seilernek a témakörre vonatkozó írásaiból az az elsődleges teoretikus tanulság vonható le, hogy bár sem a rokkani modell, sem a belőle eredeztethető politikai családok nem univerzális jellegűek, és nem is alkalmazhatóak a földkerekség összes régiójára, a modell szellemét megőrizve mindkét elméletet ki lehet terjeszteni – legalábbis (Kelet)-Közép-Európára meg Délkelet-Európa katolikus többségű országaira.¹⁰ A kérdéses régiókra vonatkozó első empirikus általánosítás, amire támaszkodom, Beyme legutóbbi pártelméleti munkájának egyik megállapítása. Eszerint:

⁶ Janda, Kenneth: *Comparative Political Parties. Research and Theory.* = *Political Science. The State of the Discipline.* II. Szerk. Finifter, Ada W. Washington D.C. 1993. 163–164.

⁷ Lásd Lipset, Seymour Martin–Rokkan, Stein: *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments. An Introduction.* = Uő: *Party Systems and Voter Alignments. Cross-National Perspectives.* New York 1967. 1–64; Rokkan, Stein: *Citizens, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development.* New York–Oslo 1970. 72–144.

⁸ Vö. Ware, Alan: *Political Parties and Party Systems.* Oxford 1996. 24–26.

⁹ Mair, Peter–Mudde, Cas: *The Party Family and Its Study.* Annual Review of Political Science I(1998). 212.

¹⁰ Seiler, Daniel-Louis: *Pot fi aplicate clivajele lui Rokkan în analiza partidelor politice din Europa centrală?* = *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est.* Szerk. De Waele, Jean-Michel. Buc. 2003. 139, 141–165. Lásd még Seiler, Daniel-Louis: *Partidele politice din Europa.* Iași 1999. 115–148.

„A demokrácia megszilárdulásának szakaszában, fokozatos stabilizálódással egy időben a pártrendszerek s a bennük megfigyelhető kulturális, etnikai meg vallási törésvonalak egyre inkább a nyugatra jellemző bal–jobb séma szerint rendeződtek újra.”¹¹

A második tapasztalati tény, hogy Szlovákia és Szlovénia EU-tagállamok, Románia vélhetően nemsokára azzá válik, Horvátország pedig egy esetleges újabb bővítés alkalmával ugyancsak EU-tagállam lehet. Következésképpen az első két ország pártjainak képviselői már tagjai az Európai Parlamentben működő frakcióknak s a pártok közül némelyek a frakciók háttérét képező pártszövetségeknek is, továbbá az utóbbi két ország pártjai a kérdéses nemzetközi szövetségekben társult tagi, kiküldött politikusaik pedig az EU parlamentjében megfigyelői státussal rendelkeznek.¹² (Ezek az észrevételek természetesen összhangban állnak a német politikatudós kijelentésével.) Következésképpen úgy vélem, hogy e három megállapítás igazolja a fogalom alkalmazhatóságát, s bár az adaptálás gondos mérlegelést igényel, az etnoregionalista pártok ebben a vonatkozásban még a bekezdésben nem említett ortodox többségű Szerbia és Ukrajna esetében sem jelenthetnek gondot.

Miután bebizonyítottam, hogy a fogalom – bizonyos megszorításokkal ugyan, de – alkalmazható a kutatásom eseteit jelentő országok pártrendszereinek a jellemzésére, röviden arról írnék, hogy melyek az ismert politikai családok, s miként azonosíthatók a tagjaik. Nos, az utóbbi célból többnyire három megközelítés használatos. A hasonlóságok első csoportját figyelembe vevő *genetikus módszer* a pártok *eredetét és keletkezési körülményeit* tanulmányozza, azaz a kezdeti mobilizáció történelmi feltételeit, valamint azokat az érdekeket, amelyek képviselését az egyes pártok felvállalták. A második, a *behaviourális megközelítés* a pártok viselkedését veszi szemügyre, vagyis azt, hogy milyen *nemzetközi kapcsolatokat* tartanak fenn: mely nemzetközi pártszövetségnek vagy intézményesült multinacionális politikai csoportosulásnak, például az Európai Parlament melyik frakciójának a tagjai. A harmadik, a *diskurzusorientált eljárás*, a pártok által szorgalmazott *politikákat és/vagy* újabban ezek *ideológiáját* mint az identitásukat tükröző elv- és értékrendszereket elemzi.¹³ Végül, az ismert pártcsaládok vonatkozásában, az elmélet német úttörője tíz politikai családot azonosított: a liberális pártok, a konzervatív pártok, a munkáspártok, az agrárpártok, a keresztény pártok, a kommunista pártok, a fasiszta pártok, a proteszt pártok, a környezetvédő pártok, valamint a dolgozatomban vizsgált „regionális és etnikai pártok” családját.¹⁴

A bevezetésben ismertetett okokból, illetve amiatt, hogy a politikatudósok természetesen a meghatározó (kereszténydemokrata, konzervatív, liberális és szocialista) politikai családok pártjaira összpontosítottak, szisztematikus kutatások nem születhettek az etnoregionalista pártokkal kapcsolatban. Ez részben magyarázza is azt, hogy nem alakult ki terminológiai konszenzus a pártcsalád elnevezésének vonatkozásában, illetve azt a tényt, hogy az idevágó *terminus*

¹¹ Beyme, Klaus von: *Parteien im Wandel. Von den Volksparteien zu den professionalisierten Wählerparteien*. Wiesbaden 2000. 69. (Kiemelés tőlem.)

¹² Vö. Enyedi Zsolt–Körösényi András: *Pártok és pártrendszerek*. Bp. 2001. 289–290.

¹³ Vö. Gallagher, Michael–Laver, Michael–Mair, Peter: *Representative Government in Modern Europe*. 2nd rev. ed. New York 2000. 202–203; Mair, Peter–Mudde, Cas: *i. m.* 214–215, 220. Lehetséges egy negyedik megközelítés is, amely (elsősorban) a pártok viselte címkére vagy hivatalos nevékre épít. Lásd Beyme, Klaus von: *Parteien in Westlichen Demokratien*. 2. überarb. München 1984. 13–14; Seiler, Daniel-L[ouis]: *Les partis politiques en Europe*. 2ème édition. Paris 1982. 7; Mair, Peter–Mudde, Cas: *i. m.* 215, 220–221. Az előző megjegyzés részben arra is utal, hogy nem kizárt a felsorolt kritériumok kombinálása sem. Vö. Beyme, Klaus von: *i. m.* 14; Lane, Jan-Erik–Ersson, Svante O.: *i. m.* 103–111; Mair, Peter–Mudde, Cas: *i. m.* 223, 225–226.

¹⁴ Beyme, Klaus von: *i. m.* 5, 36–37, 160–174. (A munkáspárti megnevezés tulajdonképpen gyűjtőnév, amely egyaránt vonatkozik a szocialista, a szociáldemokrata és a laburista vagy munkáspártokra. Lásd még Enyedi Zsolt–Körösényi András: *i. m.* 79; Seiler, Daniel-L[ouis]: *i. m.* 23–35.)

technicusok terén a bőség zavarával küszködünk. A továbbiakban röviden érzékeltetném ezt a helyzetet. Gallagher, Laver és Mair „regionalista és nacionalista” vagy „szubnacionális és regionalista” pártokról beszél, ám ezeket reziduális kategóriaként tartják számon,¹⁵ ami további alapot szolgáltat korábbi megjegyzéseimnek, miszerint az etnoregionalista pártok univerzuma s az ezzel kapcsolatos jelenségek szórványosan kutatott témák – vagy legalábbis a közelmúlttól eltekintve azok voltak. Müller-Rommel a kis pártok nyolc családját határozza meg, amelyek között ott találjuk a különböző kisebbségi csoportok érdekeit védő „regionalista és nacionalista” pártokat,¹⁶ Seiler pedig az „autonomista pártokról” írt monográfiát, bár más műveiben az előbbi elnevezés szinonimáiként a perifériavédelmező pártok (*partis périphéristes*), az „etnonacionalista és regionalista” pártok, valamint a „regionalista pártok” (*partis régionalistes*) kifejezéseket is használja.¹⁷ A szakirodalomban az előbbieken kívül az „etnikai párt” (*ethnic party*), „etnikai alapú párt” (*ethnically based party*) vagy éppenséggel az „etnopolitikai párt” (*ethnopolitical party*) kifejezéssel is találkozunk.¹⁸ S végül hadd említsek meg két igencsak ideillő gyűjteményes kötetet. A frissebbik címében a regionalista megnevezés szerepel, s a legtöbb szerző is ezt használja, de az etnoregionalista meg a nacionalista jelzők is felbukkannak.¹⁹ A korábban napvilágot látott kiadvány²⁰ szerzői a nyugat-európai etnikai és regionalista mozgalmak egybeesése következtében az átfogóbb „etnoregionalista pártok” szakkifejezést részesítik előnyben, amelyet pontosabbnak tekintek, s következetesen használok is írásaimban, mégpedig három okból. Elsősorban azért, mert a ‘párt’ fogalmának e jelzője a jelenkori politikának azt a két igen fontos aspektusát tükrözi, amelyekre a szóban forgó pártok követeléseiket alapozzák: az etnicitást meg a regionalizmust. Másodsorban pedig azért cselekszem így, mert a nacionalista, autonomista stb. melléknevek inkább csupán a követelések „radikalizmusára” vonatkozó fokozati – nem pedig releváns minőségi – különbségeket jelölnek.²¹ Végül, s ez talán erősebb indok is az előbbinél, a nacionalista jelző önmagában nem tesz különbséget a(z új) szélsőjobboldali pártokra jellemző agresszív, xenofób – jobbára többségi – és a rendszerint védekező jellegű kisebbségi nacionalizmus között.

¹⁵ Gallagher, Michael–Laver, Michael–Mair, Peter: *Representative Government in Modern Europe*. New York 1995. 182, 201–204. Lásd még uók: *Representative Government in Modern Europe*. 2nd rev. ed. New York 2000. 227–228.

¹⁶ Müller-Rommel, Ferdinand: *Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art*. = *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspectives*. Szerk. Müller-Rommel, Ferdinand–Pridham, Geoffrey. London 1991. 1–22.

¹⁷ Az egyes megnevezéseket lásd rendre a felsorolt művekben: Seiler, Daniel-Louis: *Les partis autonomistes*. 2ème édition. Paris 1994; Uő: *Les partis politiques en Europe*. 2ème édition. Paris 1982. 83. és Uő: *Partidele politice din Europa*. Iași 1999. 91; uo. 20; illetve Uő: *Défendre la périphérie*. = Delwit, Pascal (szerk.): *i. m.* 21.

¹⁸ Lásd rendre Chandra, Kanchan: *Why Ethnic Parties Succeed. Patronage and Ethnic Head Counts in India*. Cambridge 2004; Gunther, Richard–Diamond, Larry: *Types and Functions of Parties*. = *Political Parties and Democracy*. Szerk. Diamond, Larry–Gunther, Richard. Baltimore–London 2001. 22; Horowitz, Donald L.: *Ethnic Groups in Conflict*. 2nd. ed. Berkeley–Los Angeles 2000. 291; Ishiyama, John T.: *Ethnopolitical Parties and Democratic Consolidation in Post Communist Eastern Europe*. Paper presented at the Annual Meeting of the International Society for Political Psychology. Seattle WA – July 1–4, 2000. (Manuscript.)

¹⁹ Lásd Delwit, Pascal (szerk.): *i. m.*

²⁰ De Winter, Lieven–Türsan, Huri (szerk.): *i. m.* Érveiket lásd az utóbbi társszerkesztő bevezető tanulmányában – Türsan, Huri: *i. m.* 5. (Az etnicitással szembeni [politika]tudományos fenntartásoknak újabb beszédes bizonyítékát a kötet címe nyújtja, hiszen az egyik szerkesztő tanúsága szerint a kiadó volt az, aki ragaszkodott az ‘etno’ előtag elhagyására. [Lieven De Winter szóbeli közlése. Elhangzott a *Les partis régionalistes en Europe. Un acteur en développement* című nemzetközi konferencián. Brüsszel, 2004. február 27–28.] Ezzel szemben maga a tény, hogy manapság nemzetközi konferenciák kizárólagosan az etnoregionalista pártokkal foglalkoznak, és eredményeiket tudományos kiadványokban teszik közzé, talán éppen e pártok megnövekedett jelentőségét igazolja vissza, s legitimitást kölcsönöz a kérdéses politikai szereplők önálló [s esetleg új] politikai családként való konceptualizálására – amint erre én is próbálok utalni.)

²¹ Vö. De Winter, Lieven: *i. m.* 204–208.

Ha a regionalizmus kérdésköre keltette fel érdeklődésüket, a pártokat, a választási rendszerek hatásait meg a választói magatartást tanulmányozó kutatók nemrégiben még a választási eredmények regionális mintáit próbálták azonosítani és ezekre magyarázatot találni. Következésképpen a valamilyen okból kifolyólag regionálisan koncentrált szavazóbázissal rendelkező pártok inkább a magyarázat egyik, nem pedig a vizsgálat központi elemeként jelentkeztek.²² Ha ellenben a cél az etnoregionalista pártok tanulmányozása, a(z etno)regionalista jelenségek megtevesztő sokfélesége nem elegendő indok arra, hogy eltekintsünk a fogalmi pontosság követelményétől, és kimerítő leírásra törekedve eklektikus képet fessünk a kérdéses jelenségekről, amint ezt Urwin a korábbi szemléletnek megfelelően teszi.²³ Megközelítésében ugyanis elégséges a vizsgálat tárgyát képező szereplők univerzumát a (pártok által érzékelt) regionális támogatottságra építő választási stratégiák alapján behatárolni és felosztani anélkül, hogy a pártcsaládokra vonatkozó definíciós kérdésekre figyelni kellene. Így a brit politikatudós alkotta taxonómia három osztályt különböztet meg: az országos pártokat (*'nationwide' parties*), amelyek mindenik országgrészben harcra szállnak mindenik megszerезhető parlamenti mandátumért; a kvázi-országos pártokat (*'imperfectly nationwide' parties*), amelyek mindenik vagy majdnem mindenik országgrészben állítanak néhány jelöltet, és a „kizárólagos” pártokat (*'exclusive' parties*), amelyek csak egy (pár) régióra összpontosítanak. Az utóbbi kategóriába tartoznak az elégtelen forrásaik, illetve a választási rendszer szeszélyei következtében ország-szerte versenyezni képtelen kisebb szervezetek és a „szokványosan autonomistának vagy regionalistának tekintett pártok”.²⁴ Ez a különbségtétel az idézett szerző számára mondhatni lényegtelen, a jelen tanulmány szempontjából viszont alapvető, hiszen kétségtelenül hasznos elkülöníteni a *regionális*, azaz regionálisan koncentrált választói bázissal rendelkező, de semmilyen sajátos etnikai vagy regionális identitást mozgósítani nem szándékozó pártokat a ténylegesen *etnoregionalista*, azaz etnoregionalis szavazóbázist etnoregionalista – etnikai és/vagy regionalista – követelések hangoztatása által megszólított pártoktól. Tehát, miként Müller-Rommel is leszögezi, a legsürgetőbb feladat éppen „[a szóban forgó] pártok univerzuma empirikus definíciójának”, valamint a különböző szempontú vizsgálatukat megalapozó elemzési-értelmezési keretnek a kidolgozása.²⁵ Ennek megfelelően előbb a meghatározás kérdésével foglalkozom, ugyanis megoldása elengedhetetlen az etnoregionalista pártok univerzumának behatárolása szempontjából, beszéljünk akár (Kelet)-Közép- vagy Délkelet-Európáról, akár kontinensünk egészéről.

A definíciós gondokat elsősorban három probléma okozza, amelyek közül az első a pártjellegre, az utóbbi kettő pedig a szereplők etnoregionalista természetére vonatkozik. Először is bizonyos regionálisan koncentrált szervezetek inkább nyomásgyakorló csoportként viselkednek, nem pártként; mások pedig, bár pártként definiálják önmagukat, nem vesznek részt a választásokon, ezzel is tiltakozva az általuk illegitimnek tartott uralom ellen.²⁶ Viszont számos más szervezet

²² Lásd például Hearl, Derek–Budge, Ian–Pearson, Bernard: *Distinctiveness of Regional Voting. A Comparative Analysis Across the European Community (1979–1993)*. Electoral Studies XV(1996). no. 2, 167–182; Irvine, William P.: *Measuring the Effects of Electoral Systems on Regionalism*. Electoral Studies VII(1988). no. 1, 15–26.

²³ Urwin, Derek: *i. m.* 227–232.

²⁴ Uo. 228–229.

²⁵ Müller-Rommel, Ferdinand: *Ethnoregionalist parties in Western Europe. Theoretical considerations and framework of analysis*. = De Winter, Lieven–Türsan, Huri (szerk.): *i. m.* 18.

²⁶ Ilyenszerű viselkedésmód jellemezte hosszú időn keresztül az északír katolikus közösség pártjait, a *Social Democratic and Labour Party* (SDLP) és a *Sinn Féin* (SF). Bár 1955-ig a SF nem ismert el a szigeten autoritást gyakorló három parlament – a brit, az északír és az ír – közül egyet sem, a két párt később rendszerint nem bojkottálta sem a regionális, sem az országos választásokat, noha tagjaik időnként – különféle politikai okokra hivatkozva – nem vették át elnyert mandátumaikat sem a Stormontban, sem Westminsterben. (Day, Alan és mtsai [szerk.]: *i. m.* 611–612.) Hasonlóképpen a

jelöltek állít az országos, a regionális, a helyi vagy éppenséggel az euroválasztások alkalmával abból a célból, hogy részt vehessen a hatalom gyakorlásában, s így megvalósíthassa politikai céljait. Másodsorban egyes pártok etnikai meg regionalista követelései – beleértve a nyíltan hirdetett elszakadást – egyre gyakrabban vegyülnek szociál- és gazdaságpolitikai célokkal, sőt alá is rendeződnek nekik. Mi több (etno)regionalista hitvallásuk olykor valamely klasszikus ideológia elemeivel ötvöződik, amit az a tény mutat, s egyszersmind legitimál, hogy nem az 1981-ben hat regionalista párt által *Európai Szabad Szövetség*ként alapított, majd 1994-ben *Európai Szabad Szövetség – Európa Népeinek Demokrata Pártjára* átkeresztelt és valódi „europárttá” formált tömörülésnek a tagjai. Az ilyen esetekben igen nehéz eldönteni, melyek az elsődleges céljai egy ilyen pártnak (amelyek alapján kellene megtörténnie a besorolásnak), illetve melyek a másodlagosak.²⁷ Végül, és ez a fontosabb, illene megkülönböztetni azokat a pártokat, amelyek állami forrásokat és különböző jogokat igyekeznek potenciális támogatóik számára megszerezni azoktól, amelyek fasisztoid, xenofób retorikával lépnek fel annak érdekében, hogy a támogatóikkal értelemszerűen nem azonos, „nemzetidegennek” tartott csoportokat akadályozzanak meg bizonyos jogok gyakorlásában és források élvezetében. (Sajnos a kétféle diskurzus elegyedése legalább két esetben majdnem megoldhatatlan feladat elé állítja a kutatókat. Az 1977 és 2004 között működő *Vlaams Blok*ot hajlamosak inkább szélsőjobboldalinak titulálni, azonban a *Lega Nord* tekintetében többnyire tartózkodnak az állásfoglalástól.²⁸)

A fogalmi pontosság elérésének – vagyis a kategóriába tartozó összes elem felölésének s minden oda nem illő kiszűrésének – egy lehetséges módozata az *etnoregionalista pártok minimáldefiníciójának*²⁹ a kidolgozása mégpedig oly módon, hogy az mind az *etnoregionalista*, mind a *pártjelleg* tekintetében minimális s egyúttal az empirikus elemzésekben lakmuszpróba módjára alkalmazható legyen. Ez az eljárás biztosítja az előbb említett három nehézség leküzdését s a további csapdák elkerülését is. Mielőtt erre rátérnék, célszerű áttekinteni a szakirodalomból ismert meghatározásokat.

A definíciók közös jegye, hogy a politikai családok azonosítását elősegítő négy kritériumból általában kettőre építenek: egyfelől a genetikai, szociológiai terminusokban leírhatókra,

Monarchia etnikai pártjai a századfordulóig az ún. passzivitás politikáját alkalmazták, vagyis nem vettek részt a választásokon. (Pölsökei Ferenc: *i. m.* 516–517.) Végül tanulmányom szempontjából fontos hangsúlyoznom, hogy a *Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége* (VMDK) ugyancsak bojkottálta a 2003. december 28-án megtartott szerb parlamenti választásokat. (Balogh Levente: *Képviselőt nélkül maradt a délvédeli magyarság a belgrádi parlamentben*. Krónika V(2003). 299. sz. 1.)

²⁷ Vö. Müller-Rommel, Ferdinand: *i. m.* 19; Delwit, Pascal: *i. m.* 10–11; Gordin, Jorge P.: *i. m.* 151. (Lásd még Lynch, Peter: *Le délitement du régionalisme suite à l'élargissement de l'Europe? Le futur de l'Alliance libre européenne-PDPE*. = Delwit, Pascal [szerk.]: *i. m.* 85.)

²⁸ Vö. Müller-Rommel, Ferdinand: *i. m.* 19; Delwit, Pascal: *i. m.* 11. A két párt besorolására nézve lásd még Bouillaud, Christophe: *La Ligue Nord et les politiques publiques italiennes. Influence, instrumentalisations et échecs (1991–2004)*. = Delwit, Pascal (szerk.): *i. m.* 119–123; Gordin, Jorge P.: *The Electoral Fate of Ethnoregionalist Parties in Western Europe: A Boolean Test of Extant Explanations*. Scandinavian Political Studies XXIV(2001). no. 2, 150; Ignazi, Piero: *The Silent Counter-Revolution. Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe*. European Journal of Political Research XX(1992). no. 1, 3–34; Enyedi Zsolt–Körösényi András: *i. m.* 292; Gallagher, Michael–Laver, Michael–Mair, Peter: *i. m.* 224; Uők: *Representative Government in Modern Europe*. New York 1995. 200, 203; Mair, Peter–Mudde, Cas: *i. m.* 217. (A *Lega Nord*dal kapcsolatos zavart mi sem illusztrálja jobban, mint a brit szerzőhármas könyve két egymást követő kiadásában olvasható, egymásnak ellentmondó klasszifikáció. Ez önmagában nem tévedés, hisz a pártok viselkedésükben, diskurzusukban rendszerint a társadalmi körülmények változásához alkalmazkodnak, s nem kizárt, hogy az északolasz párt is ezt tette időközben.)

²⁹ Valamely fogalom meghatározása *minimáldefiníciónak* minősül, ha csak az entitás meghatározásához föltétlenül szükséges ismérvekre összpontosít, a többi jellemzőt pedig hipotetikusnak, változóknak tekinti. Így egyértelműen szétválasztja a definíció szerint igazaknak tekintett tulajdonságokat, amikről kijelenti, hogy jellemzik az entitást, valamint az empirikus vizsgálat hatáskörébe tartozókat. Lásd Sartori, Giovanni: *Parties and Party Systems. A framework for analysis*. 2nd. ed. Essex 2005, ECPR Press (ECPR Classics). 55–57.

másfelől pedig az ideológiai, programatikus jellemzőikre.³⁰ Természetszerűen eltérések is észlelhetők közöttük, s ezek kétfélék. Az első különbség a meghatározó ismérvek számában, a második a két szociológiai jellemző – az etnicitás és a regionális kötöttség – megjelenítésében mutatkozik. Például Horowitz kizárólagosan a szociológiai elem segítségével értelmezi az *etnikai pártokat* mint olyan szereplőket, amelyek „[szavazói] támogatottsága zömmel egy azonosítható etnikai csoportnak (vagy etnikai csoportok együttesének)” tulajdonítható. Ezzel a meghatározással egyenértékűek azok, amelyek a szóban forgó pártokat az általuk képviselt csoport érdekeinek védelmében létrehozott vagy a saját etnikai csoport szavazatait mobilizálni igyekvő szervezeteknek tekintik.³¹ Kellően árnyalt megfogalmazásban:

„*Etnikai párt* az a párt, amely mások kizárása érdekében önmagát nyíltan valamely sajátos etnikai kategória vagy kategóriacsoport ügyének szószólójaként ábrázolja, s [a továbbiakban] főként erre alapozza a választók mozgósítását célzó stratégiáját.”³²

Az előbbiekhöz hasonló, ám bizonyos mértékben eurocentrikus definíció szerint az *etnoregionalista pártok* közös vonásai: (1) az országokon belüli (más szóval szubnacionális) területi határvonalak, valamint (2) a kizárólagos és sajátos csoportidentitással rendelkező etnokulturális kategória.³³ Az egy, illetve a két ismérvre alapozó meghatározások közötti átmenetet jelentő értelmezésekre példa Seiler alábbi definíciója, amely az általa „autonomistának” nevezett (*etno*)*regionalista pártok* programjának tételes tartalmára csak homályosan utal mondván, hogy ezek lényege

„...a nemzetállami közösségekben foglalt s attól önmagukat különbözőnek érző helyi társadalmak politikai akarátát közvetíteni. E program mind célja, mind az ehhez rendelt eszközök tekintetében lehet többé vagy kevésbé radikális.”³⁴

Végül a második kategória meghatározásai egyenlő mértékben figyelnek a strukturális és a programatikus ismérvekre, *locus classicus*uk pedig Müller-Rommel idevágó tanulmánya, amelyben azt olvashatjuk, hogy:

„az etnoregionalista pártok [...] a kulturális önazonosságuk elismerését követelő s ezáltal valamely nemzetállam intézményi, esetleg demokratikus berendezkedését is megkérdőjelező, földrajzi szempontból koncentrált periferikus kisebbségek törekvéseire hivatkoznak.”³⁵

A leltárba vett meghatározásokkal kapcsolatban négy dolgot szükséges megjegyezni. Mindenekelőtt azt, hogy az idézett szerzők kivétel nélkül a minimáldefiníció stratégiáját követték. Igaz, csak az etnikai és/vagy a regionalista jelleg meghatározásával foglalkoztak, s nem fordítottak kellő figyelmet arra, hogy tulajdonképpen mitől párt egy szervezet. Elemzésem szempontjából azonban az utolsó meghatározást tovább lehetne „minimalizálni”, hiszen a periferi-

³⁰ Ezt a két megközelítést preferálják, éppenséggel komplementer jelleggel, a pártcsaládok kutatásának módszertanát taglaló dolgozat szerzői is. Lásd Mair, Peter–Mudde, Cas: *i. m.* 215, 223–226.

³¹ Lásd Horowitz, Donald L.: *i. m.* 291; Lane, Jan-Erik–Ersson, Svante O.: *i. m.* 104; Gunther, Richard–Diamond, Larry: 22–23.

³² Chandra, Kanchan: *i. m.* 3. (Kiemelés a szerzőtől.)

³³ Türsan, Huri: *i. m.* 5. Érdekes, hogy a minimáldefiníciós stratégiához hűen a török politológus az etnoregionalista pártok programba foglalt követeléseit nem definíciós, hanem elsődleges változó, empirikus kutatások által vizsgálандó ismérvenek tekinti (uo. 5–6.). Lásd még De Winter, Lieven–Türsan, Huri: *Les partis ethno-régionalistes en Europe*. Revue internationale de politique comparée V(1998). no. 1, 152. Idézi Delwit, Pascal: *Les partis régionalistes, des acteurs politico-électorales en essor? Performances électorales et participations gouvernementales*. = Uő: *i. m.* 52.

³⁴ Seiler, Daniel-Louis: *Les partis autonomistes*. 2ème édition. Paris 1994. 12.

³⁵ Vö. Müller-Rommel, Ferdinand: *i. m.* 19. Lásd még Gordin, Jorge P.: *i. m.* 150–151.

kus helyzetet meg a földrajzi koncentrációt lehet változóknak is tekinteni, nem csak definíciós kritériumoknak, sőt bizonyos elemzésekben pont így kell eljárni. Másodsorban az is szembe-szökő, hogy a kutatók vizsgálta földrajzi egységek – Afrika, Dél- és Délkelet-Ázsia meg Nyugat-Európa – eltérő etnodemográfiája olyan különbségeket eredményezett, amelyek a továbbiakban más és más tipológiákhoz is vezet(het)nek. Következésképpen – mivel általános érvényű meghatározást aligha lehet találni – a jelen kutatás operacionális definíciójának, akárcsak a politikai családok elméletének, szűken értelmezett alkalmazási területe Európa lesz. A kontinens egészére történő kiterjesztés azonban problémamentes, hisz Kelet-Közép- és Délkelet-Európában is együtt jelentkezik az etnicitás s a regionalizmus. Harmadsorban arra kell figyelni, hogy az etnoregionalista pártok univerzumának behatárolásakor némely szerzők a meghatározásban szereplő ismérv(eken) kívül a pártcímét is figyelembe vették. S végül az sem közömbös, hogy az első szemléletmód – amint az alábbiakban is látni fogjuk – pontatlanul és kissé tágan határozza meg az etnoregionalista pártok univerzumát, a második pedig túlságosan leszűkíti azt, hiszen számos kevésbé ambiciózus célokat követő etnoregionalista párt is létezik.³⁶

A szakirodalomban olvasható meghatározásokból leszűrt tanulságok alapján saját definícióm megfogalmazásával folytatom, s amint már említettem, az *etnoregionalista* és a *pártjelleg* értelmezésére egyaránt kitérek. Az utóbbi vonatkozásban kutatási témámhoz kell igazítanom Sartori minimáldefiníciójának rövidített változatát s azt a tényt, hogy valamely szervezet jelöltjei bekerülnek-e vagy sem a képviselői testületekbe, nem a *pártjelleg* („pártság”) kritériumaként, hanem a választási siker mutatójaként kell kezelnem. A *pártjelleg* egyetlen kritériuma következésképpen a vizsgált szervezetek részvétele a választásokon, hiszen ez a közhivatali pozíciók, valamint a politikaformálásban (*policy-making*) való részvételi jog megszerzésének demokratikus útja.³⁷ A (párt)szervezetek *etnoregionalista jellegét* a felsorolt definíciókhoz hasonlóan strukturális és diszkurzív ismérvek alapján határozom meg. Ezért bizonyos hozzárendelt tulajdonságok (*ascriptive qualities*) jellemezte kisebbségi csoport sajátos, hozzárendelt (*ascriptive*) kulturális identitásának s ebből eredően sajátos érdekeinek a kifejezésére, elismeretetésére, védelmezésére irányuló elsődleges politikai törekvésként értelmezem. Hozzárendelt tulajdonságon e kontextusban etnikai, regionális vagy etnonacionális hovatartozást, (anya)nyelvet, illetve vallást értek; továbbá a szóban forgó csoportok sajátos érdekei közé sorol-

³⁶ E vonatkozásban elég felidézni Seiler korábbi meghatározását, valamint Türsan érvelését. (Lásd Türsan, Huri: *i. m.* 6.)

³⁷ Vö. Sartori, Giovanni: *i. m.* 57. A pártjelleg minimáldefiníciós értelmezésével szemben viszont fenntartások fogalmazhatók meg. Horowitz például azt veti fel, hogy komparatív elemzésekben a minimáldefiníció helyett a funkcionális meghatározás is számításba jön, azonban ez mintha éppen „pártságuktól” fosztaná meg az etnikai pártokat. Ahhoz, hogy megállapíthassuk, mennyire helytálló az amerikai politikatudós érvelése, röviden át kell tekintenünk a pártok funkcióit. A szakirodalom általában a következő nyolc funkcióval számol: (1) az értékek, preferenciák és érdekek kifejezése meg tagolása, (2) az érdekek aggregációja, (3) a közvélemény, a szavazat meg a politikai témák (*issues*) strukturálása, (4) a társadalmi mobilizáció és integráció, (5) a politikai szocializáció és rekrutáció, (6) a kormányzati funkció, (7) a politikai rendszer legitimitásának és stabilitásának az erősítése, illetve (8) kétirányú kommunikációs csatorna és kapocs (*linkage*) létesítése az állam és az állampolgárok között. Nos, az (európai) etnoregionalista pártok tulajdonképpen ellátják ezeket a funkciókat, bár az amerikai szerzőnek talán igaza van abban, hogy más pártokhoz képest kevésbé aggregatívak, programjuk kevésbé átfogó. Az előző megállapítás már önmagában elegendő ahhoz, hogy rámutassak, a pártjelleg funkcionális definiálása sem vezetne zsákutcába. Sőt Enyedinek és Körösiényinek a Sartori-féle minimáldefiníciót kiegészítő kritériumlistája ismeretében a program átfogó jellege értelmezhető kvantitatív változóként, ami azt jelenti, hogy nem azt kell vizsgálni, átfogó-e vagy sem egy párt programja, hanem azt, hogy mennyire az. Továbbá abból, hogy e vonatkozásban kevésbé pártsterű egy politikai szervezet, korántsem következik, hogy más szempontok szerint nem az. (Vö. Horowitz, Donald L.: *i. m.* 296–297; Enyedi Zsolt–Körösiényi András: *i. m.* 15.) Különbön is kimutatható, hogy ennél jobban aggregálja az érdekeket egy párt, annál gyengébben artikulálja, tagolja azokat és fordítva. (Vö. Janda, Kenneth: *i. m.* 170.)

lom az általuk lakott régiók hangsúlyos fejlesztését is.³⁸ Tehát a csoport periferikus helyzetét és egy adott térségbe való összpontosulását változóknak, nem definíciós kritériumoknak tekintem, még akkor is, ha a nemzeti vagy etnikai kisebbségeknél rendszerint mindkét jellemzővel találkozunk. A meghatározást azért fontos e tekintetben az elengedhetetlenül szükséges ismérvekre korlátozni, mert a kisebbségi csoportok regionális koncentrációja jelentős mennyiségi eltéréseket mutat(hat), s ennek következtében igen valószínű, hogy mint magyarázó változó hatással lehet a választási sikerre. Fontos megjegyezni azt is, hogy a szervezet hivatalos nevét nem tekintem az etnoregionalista jelleg mutatójának. A név ugyanis megtévesztő lehet, hiszen léteznek olyan pártok is, amelyek – nevük ellenére – nem törnek lándzsát etnoregionális érdekek és politikák mellett, s fordítva: ismerünk olyan etnoregionalista pártokat, amelyek nevében nem történik utalás ezen jellegükre.³⁹

Végezetül leszögezném, hogy az itt kidolgozott definíciót azért tartom előnyösnek, mert az etnoregionalista és a pártjelleg összesen három minimáldefiníciós kritériuma közül kettő, éspe dig a választásokon való részvétel meg a strukturális-szociológiai ismerv – a szavazateloszlás regionális mintázatának (vizuális) megfigyelése által –, azonnal tesztelhető. A programatikuss-ideológiai kritérium tesztelése sajnos nem képzelhető el azonnali eredményt szolgáltató lakmuszpróbaként, ami ellenben azt jelenti, hogy az etnoregionalista – vagy a jelen esetben a magyar etnoregionalista – pártok univerzumának a lehető legpontosabb behatárolása alternatív vizsgálat(ok) bevezetését szükségelteti. A következő alfejezet egy ilyen tesztesyűttes elméleti megalapozását és kidolgozását célozza.

³⁸ A parsonsi szociológia *hozzarendelt* vagy „tulajdonított tulajdonság” – más szóval *tulajdonítás* vagy *minőség* – fogalmára utalni a sajátos politikai kultúrát megjelenítő és regionálisan koncentrált szavazóbázissal rendelkező, de nem etnoregionalista kis pártok, mint a *Szabad Demokraták Szövetsége* (SZDSZ) Magyarországon vagy a keletnémet utódpárt, a *Partei des Demokratischen Sozialismus* (PDS) kizárása miatt volt szükséges. (A fogalomról lásd Staubmann, Helmut: *Cselekvéseméleti rendszerelmélet – Talcott Parsons. = Szociológiaelmélet*. Szerk. Morel, Julius és mtsai. Bp. 2000. 165.) (Persze a definíció még így sem teljességgel problémamentes. Tudniillik a pártprogramok kutatásának konvencióit figyelembe véve mennyiségi tartalomelemzéssel megállapítható, hogy melyek egy párt lényegesebb politikai törekvései, de azt aligha van módunk megismerni, hogy melyek egy kisebbség valós érdekei. Viszont ez a gond a Müller-Rommel-féle meghatározás esetében is jelentkezik a kisebbségek törekvéseire való utalás formájában. A problémát pedig az okozza, hogy az etnoregionalista pártok nemcsak ráhangolódnak az etnoregionalista mozgalmakra, hanem mobilizációs szereppel is bírnak, tevőlegesen e mozgalmak élére állnak, s következőképpen egyaránt alakítják a politika folyamatát, valamint a politikai rendszert. Tehát a kisebbségek tagjainak érdekei és törekvései legfennebb csak részben tekinthetők eleve adottnak, mert bizonyos mértékben olyan endogén elemei a politikai versenynek, amelyeket az etnoregionalista pártok mint „etnikai [politikai] vállalkozók” alakítanak. Vö. Türsan, Huri: *i. m.* 6–7.)

³⁹ (Kelet)-Közép- és Délkelet-Európa posztkommunista országai igen jól példázzák a hivatalos név félrevezető jellegét. Olyan önmagukat etnikai alapúként feltüntető szervezetek, mint a *Magyarok Hazájukért Szerbiáért, Jugoszláviáért* (MHSZJ) vagy a *Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért* (MNMMJ), tulajdonképpen a (volt) kommunista elit létrehozta magyar „ellenpártokként” működtek, s aligha fogalmaztak meg, illetve képviseltek valós kisebbségi követeléseket. Fordítva, azok a pártok, amelyek *Social Democratic and Labour Party*nak, *Sinn Féinn*nek (Mi Magunk), *Volksunion*nak (Népi Szövetség) vagy Grönlandon *Siumut*nak (Előre) nevezik magukat, hogy először nyugat-európai példákat hoztak fel, továbbá a dolgozatban vizsgált országokban az *Együttélés Politikai Mozgalom* (E/PM/), a *Kereszténydemokrata Európa-Mozgalom* (KDEM) és *Kereszténydemokrata Tömörülés* (KDT), valamint a krími tatárok pártként bejegyzett két szervezete – a *Milli Firka* (Nemzeti Párt) és az *Adalet* (Igazságpárt) –, továbbá a törököket képviselő *Dvizsenie ză Prava i Szvobodii/Hak ve Özgürlükler Hareketi* (Jogok és Szabadságjogok Mozgalma) Bulgáriában, politikájukban egyértelműen etnoregionalista jellegűek, noha ez hivatalos nevükből nemigen derül ki. (Különben a névnek valamely politikai család megkülönböztető jegyeként való használata eleve problematikus. Vö. Mair, Peter–Mudde, Cas: *i. m.* 220–221.)

Az etnoregionalista jelleg (egy alternatív) tesztje

Az *etnoregionalista jelleget* egy hárompillérű – avagy három kritériumon alapuló – próba segítségével lehet tesztelni, amely esetében az első két pillér tisztán magatartásbeli elemekre épít, a harmadik pedig a behaviourális elemet „eredetvizsgálattal”⁴⁰ ötvözi. Mindhárom próba arra való, hogy megmutassa: mely szereplőket kellene kizárni az etnoregionalista pártok univerzumából, ám bizonyos szereplők kiszűrése csak akkor indokolt teljességgel, ha mindenik teszt eredménye a kizárás mellett szól.

A vizsgált országokban látszólag joggal lehet *etnikai szavazásról*, vagyis Horowitz értelmezésében „az etnikai választóvonalat áthidaló szavazatcsere hiányáról” beszélni. Így tulajdonképpen – teljes mobilizáció esetén – a választás a kisebbségi csoportok számára etnikai népszámlálás jelleget ölt, s akár a csoporthoz tartozó szavazópolgárok számának a becslésére is használható. Ilyen körülmények között azonnali empirikus alkalmazhatóságot nyer az etnikai pártoknak az amerikai politikatudóstól származó tesztje, hiszen a szerző kijelentése, miszerint „[a] gyakorlatban valamely [etnikai] párt az őt támogató csoport érdekeit fogja szolgálni, vagy [ellenkező esetben] hamarosan elveszíti ezt a támogatást”, hatványozottan érvényes.⁴¹ Tehát az első részpróba egyszerűen a saját bevallásuk szerint kisebbségi érdekeket képviselő pártok választói támogatottságát teszteli azokban az esetekben, amikor ezek vállalták az önálló megmérettetést. Éppen ezért az első ismérvet *önállóan megszerzett etnikai szavazói támogatottságnak* fogom nevezni.

Továbbá az ismertetett parciális teszt kivitelezése annak a küszöbértéknek a meghatározását feltételezi, amely biztonsággal diszkriminál etnoregionalista és etnikai színezetűnek tetsző, de valójában nem etnoregionalista párt között. Ebben De Winter és Mair egy-egy felosztása segít. Mair nyomán kérészerűtlen pártoknak (*ephemeral parties*) vagy tartós jelenlét esetén „törpepártoknak” (*microparties*) hívhatók azok a szervezetek, amelyek rendszerint a voksoknak kevesebb mint 1%-át tudhatják magukénak. Lieven de Winter pedig az etnoregionalista pártokat a (regionálisan koncentrált) kisebbséghez tartozó állampolgárok majdnem összes szavazatával büszkélkedő *hegemonikus pártokra*, az etnikai/regionális szavazatok számottevő hányadát (25–50%-át) begyűjtő *nagy pártokra*, a szavazatok 15–25%-át elnyerő *közepes méretű pártokra* és az etnikai/regionális szavazatok igen kis részét (kevesebb mint 15%-át) megszerző *kis pártokra* osztja.⁴²

Tekintettel arra, hogy a legtöbb választási rendszer a pártok számának korlátozására törekszik, s ezt értelemszerűen a gyengébb pártok rovására teszi, belátható: valamely etnoregionalista pártnak nagy pártnak kell lennie a De Winter-i értelemben ahhoz, hogy igényt formálhasson a parlamentbe való bejutásra. Ám értelmetlen lenne akár 15%-ban is megállapítani az „etnoregionalista küszöböt”, mert egy olyan kisebbség esetében, amely az adott ország népességének 10%-át teszi ki, az etnikai értelemben kis pártnak minősülő szereplők elérhetnek kb. 1,5%-os szavazatarányt, ami arra utal, hogy nem teljességgel elhanyagolható szereplők. S mivel a cél az a biztonságos szűrés, amely során nem zárok ki etnoregionalista pártokat, Horowitz fentebbi érvelésének szellemében csak azokat az etnikainak tűnő pártokat fogom

⁴⁰ A kifejezést a korábban már idézett magyar szerzőpárostól kölcsönöztem. (Lásd Enyedi Zsolt–Körösenyi András: *i. m.* 74.)

⁴¹ Vö. Horowitz, Donald L.: *i. m.* 291–292, 326, 346.

⁴² Mair, Peter: *The Electoral Universe of Small Parties in Postwar Western Europe*. = Müller-Rommel, Ferdinand–Pridham, Geoffrey (szerk.): *i. m.* 44; De Winter, Lieven: *i. m.* 212, 214.

fenntartással kezelni, amelyek sorozatosan nem érik el a kérdéses kisebbségi csoport pártjaira adott szavazatok 1%-át.⁴³

A második teszt részben egyes szereplők kizárására, részben mások etnoregionalista jellegének visszaigazolására irányul. Joggal gondolható ugyanis, hogy valamely kisebbség etnoregionalista pártjai – kivéve, ha nem egyazon szervezet külön utat választott csoportjairól van szó – koalícióképesek egymás viszonylatában. Éppen ezért e második kritériumot *etnikumon belüli koalícióképesség*nek fogom nevezni. Ennek a bevezetésére teoretikus alapot a *rendszerellenes párt* fogalma szolgáltat, amelynek analógiájára elméleti tartalommal tölthető fel a kisebbségi magyar politikusok meg a sajtó használta „ellenpárt” kifejezés.

A *rendszerellenes pártok*nak négy alapvető tulajdonsága, definíciós ismérve létezik. Elsősorban ellenzéki magatartásuk nem abban nyilvánul meg, hogy bizonyos témákban, kérdésekben (*issues*) nem értenek egyet a többi párttal, hanem abban, hogy a politikai rendszerrel elvi alapokon helyezkednek szembe, ugyanis azzal összeférhetetlen érték- és hitrendszerre építik politikájukat. Másodsorban tehát *rendszeridegen ideológiát* (*extraneous ideology*) hirdetnek. Következésképpen jelenlétük egy adott politikai vagy pártrendszerben – többnyire a tömegtársadalmak politikai életében fontos szerepet játszó verbális viselkedésüknek (*verbal behaviour*) tulajdoníthatóan – delegitimáló hatást (*delegitimising impact*) vált ki. Pontosabban – s egyúttal harmad- és negyedsorban – az ilyen pártok delegitimáló hatást szeretnének elérni, s e törekvésüket rendszerint siker koronázza.⁴⁴ Hasonlóképpen az *etnikai ellenpártok*at a meghatározó etnoregionalista pártokhoz viszonyított elvi szembehelyezkedés jellemzi, valamint a kisebbségidegen ideológia s végül ama törekvés, hogy legalábbis verbális megnyilvánulásai révén aláássák az utóbbi pártok legitimitását és választói támogatottságát. (Ebben az esetben nem támasztható az a követelmény, hogy e törekvés sikerrel is járjon.)

A harmadik parciális próba tulajdonképpen arra való, hogy végérvényesen kizárja azokat a szervezeteket, amelyek sem választói támogatottsággal, sem a meghatározó etnoregionalista pártokkal szembeni koalíciós potenciállal nem rendelkeznek, vagyis azokat, amelyek nem tesznek eleget az előbbi két kritériumnak. E próba mindenekelőtt egy sajátos eredetvizsgálatot feltételez, ami a tanulmányozott politikai rendszerek posztkommunista jellegéből adódik, s rációja az etnoregionalista köntösben tetszelgő, de voltaképpen – Gyurcsík Iván találó kifejezésével élve – „külső megrendelésre”⁴⁵ alapított pártok kiszűrése. Az eredetvizsgálaton túlmenően ez a teszt a szervezeteknek a megfigyelt (vagy manifeszt) politikai állásfoglalásait is szemügyre veszi, továbbá azon kapcsolataikat, amelyek ezeket a volt kommunista rendszerek „túlélő”, 1989 után is releváns szereplőikhez fűzik. Minderre felfigyelni azért érdemes, mert járulékos bizonyítékokat szolgáltatnak a kisebbségidegen ideológiára épülő politizálásról, hisz nem vitás, hogy a rendszerváltást megelőző kommunista rezsimok – noha hivatalos retorikájukban a nemzetiségi egyenlőséget, a diszkrimináció tilalmát hirdették – kevés kivétellel igencsak elnyomó

⁴³ A küszöbérték meghatározásánál egy harmadik lehetőség is számításba jött, ugyanis elméleti szempontból védhető álláspont lett volna az is, ha a protesztpártoknak tekinthető szereplők (pl. a zöldek vagy a szélsőjobb egyes pártjai) európai szinten megfigyelt szavazatarányának sokéves átlagával dolgozom. A zöldek eredményét Enyedi és Körösiényi 5% alattira taksálja (Enyedi Zsolt–Körösiényi András: *i. m.* 85.), a korábban idézett brit szerzőhármas adatai (Gallagher, Michael–Laver, Michael–Mair, Peter: *Representative Government in Modern Europe*. 2nd rev. ed. New York 2000. 211.) alapján számolva pedig a középarányos 3,41%. Hasonlóképpen a polgári középosztály jobboldali protesztpártjai sem haladják meg ezt a küszöböt: a számolt érték Lane és Ersson adatai (Lane, Jan-Erik–Ersson, Svante O.: *i. m.* 143.) alapján 4,65%. Viszont ennek a küszöbértéknek a használata több párt kizárását idézné elő, s hogy a kisebb vajdasági magyar pártok ne maradjanak ki, ez utóbbi határ alkalmazása esetén a kizárást nem a szisztematikusan, hanem csupán a túlnyomóan negatív besorolások alapján kellene eszközölnöm, ami kevésbé elegendő megoldás.

⁴⁴ Sartori, Giovanni: *i. m.* 117–118, 179 (6. jegyzet).

⁴⁵ Gyurcsík Iván: *A szlovákiai magyar pártok karaktere és genezise*. Regio VII(1996). 3. sz. 179.

magatartást tanúsítottak a kérdéses országok területén élő nemzeti kisebbségekkel szemben. Tehát mindezek ismeretében a harmadik kritérium jelölésére a pontosság követelménye szülte kényszerűségből a kissé bonyolult „külső megrendelés” és *kisebbségidegen viselkedés/ideológia* megnevezést használok.

A bevezetett hárompillérű próbával kapcsolatban le kell szögezni, hogy a kizárás feltételei logikailag konzisztensek egymással. A kisebbségidegen eszmerendszert valló „ellenpártok” a mesteri manipuláció esetét leszámítva nem fognak támogatottságra szert tenni, s nem is jönnek számításba mint a valódi etnoregionalista pártok partnerei. Amennyiben valamely csekély támogatottságú párt nem viselkedik kollaboracionista módon, de etnikai viszonylatban nem koalícióképes, minden bizonnyal szakadár csoport vagy elvetélt pártkezdeményezés. Azonban etnoregionalista jellege nem kérdőjelezhető meg. Továbbá az etnikai koalíciókban részt vevő, de önállóan szavazói támogatást alig élvező pártok pusztán etnikai viszonylatban *kis pártok*. (A próba logikáját a *Függelék 3. sz. táblázata* szemlélteti.) Végezetül talán érdemes még megjegyezni, hogy a fentiekben részletesen bemutatott teszttem korántsem *ad hoc* jellegű, hanem teoretikus megalapozottságán túlmenően is bír elméleti relevanciával. Ezt abban látom, hogy egyetlen megszorítással alkalmazható az európai etnoregionalista pártok átfogó univerzumára: az egymással összefüggő posztkommunista eredetű és a kollaboracionista magatartást vizsgáló utolsó pillér kivételével általános érvényű.

A változók operacionalizálása és a kutatási hipotézis

A jelen alfejezetet a függő változó mérésének, a kutatási hipotézis levezetésének s a benne szereplő független változók operacionalizálásának szentelem. Tekintettel arra, hogy az etnoregionalista pártok kevésbé radikális célkitűzéseiket is leginkább a nemzeti parlamentekben folytatott tevékenységük által tudják megvalósítani, jelen dolgozat a választási sikerességet az intézményi hatalom egy sajátos formájaként – a törvényhozó testület plénumában gyakorolt befolyásként – értelmezi, s azt vizsgálja: melyek a feltételei annak, hogy pártjaik által a nemzeti/etnikai kisebbségek is részesüljenek benne. Szükséges azonban megjegyezni, hogy az etnoregionalista pártok választási sikerességét nem csak így lehet értelmezni és mérni. Ellenkezőleg, a szokványos megközelítések szavazatarányokkal dolgoznak. Elvben elképzelhető lenne a sikerességet a szóban forgó párt által országos szinten megszerzett szavazatarányként operacionalizálni, de a kutatók inkább a megcélzott választóközönségnek – a régió szavazásra jogosult lakosságának, illetve a nemzeti/etnikai kisebbségi választóknak – azon hányadát tekintik a siker(esség) mérőszámának, amelyik az etnoregionalista pártra adja a voksát.⁴⁶ Bonyolultabb, ám ugyancsak az elért szavazatarányon alapuló mutatókat dolgozott ki Urwin, illetve Gordin. A brit szerzőnek tulajdonítható kumulatív regionális egyenlőtlenségi mutató (*index of cumulative regional inequality* – CRI) a vizsgált párt által országos szinten megszerzett szavazatszámának az egyes régiókra eső százalékarányait hasonlítja össze azokkal a hipotetikus hányadokkal, amelyeket a párt akkor szerezne meg, ha az egyes régiókban mért választói támogatottsága a régiók lélekszámával lenne arányos. Vagyis Urwin indikátora próbálja kontrollálni mind az etnoregionalista pártok méretének, mind a régiók lélekszámának a hatását. Sajnos,

⁴⁶ A második, adekvátabb operacionális definíció egy változatát, valamint az országos választások figyelembevételét De Winter javasolta. (De Winter, Lieven: *i. m.* 211–213.) Lásd még Delwit, Pascal: *i. m.* 52. és Stroschein, Sherill: *Effects of Local Demography on Ethnic Party Mobilization in Romania, Slovakia and Ukraine*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association. Atlanta 2–5 September 1999. (Manuscript) 12. (Továbbá a szavazatarányt adott esetben „lépcsők” meghatározása révén ordinális szinten mért változóvá lehet alakítani. Lásd Chandra, Kanchan: *i. m.* 3.)

amint a szerző is utal erre, mutatója nem tökéletes, hiszen felülértékeli az általa kizárólagosnak nevezett – egy-két régióra összpontosító – szervezetek eredményeit.⁴⁷ Gordin az etnoregionalista pártok szavazatarányát regionális bontásban hasonlítja az adott régiók legnagyobb pártjának a szavazatarányához. Ezáltal kontrollálja az országok lakosságának és a pártok számának a hatását is, hiszen az összevetést osztással végzi. Utolsó lépésként a kapott hányadost dichotomikus (logikai) változóvá alakítja kvalitatív elemzés céljából.⁴⁸

Az ismertetett mutatók a választási sikerességet (eredményes) mobilizációként értelmezik. Az általam javasolt operacionális definíció a törvényhozó testületben megszerzett mandátumok arányának a figyelembevételét feltételezi, ugyanis ezáltal becsülhető fel ténylegesen a kérdéses pártok politikai súlya. A magyarázat azonnali: a törvényhozó testület plénumában gyakorolt befolyás előnyt jelenthet a koalíciós tárgyalások alkalmával, de különböző közpolitikai intézkedések szorgalmazására, illetve elgáncsolására is használható.⁴⁹

A függő változót érintő mérési problémák ecsetelését követően a kutatási hipotézist fogom levezetni, s egyúttal bemutatom, hogyan számítom ki a független változók értékeit. Amint korábban említettem, a sikeresség magyarázó tényezői ebben a dolgozatban a demokratikus rendszerek *politikai részvétel dimenziójának* elemei. *Ceteris paribus* a legfontosabb változók, amelyek valamely etnoregionalista párt választási sikerességét befolyásolják, a (parlament alsóháza-ra vonatkozó⁵⁰) *választási rendszer természete és a pártrendszer formátuma*. (A *ceteris paribus* elsősorban az etnikai párt s az általa képviselt csoport szempontjából intrinszek tényezőkre meg a politikai rendszeren kívülről érkező hatásokra utal.) A kutatás független változóit illető választásomat igazolja Chandra érvelése is, aki szerint:

„Valamely etnikai kategóriának azon optimális mérete, amely szükséges ahhoz, hogy a [hozzá tartozó] párt túllépje a győzelmi és a befolyási küszöböt, a kabinet, a pártrendszer és a választási rendszer konfigurációi együttesének a függvényében változik.”⁵¹

Ahhoz, hogy rávilágítsak a két független változó, valamint a függő változó – *az etnoregionalista pártok által megszerzett parlamenti mandátumok százalékaránya* – közötti összefüggésre, külön kell szólnom arról, miként lehet hatással a pártrendszer jellege, illetve a választási rendszer az etnoregionalista pártok esélyeire. A szakirodalomban mindkét tekintetben igencsak megoszlanak a vélemények.

Abból, hogy a kutatók alig foglalkoznak a pártrendszer formátumának, amit a *pártok tényleges számának*⁵² segítségével szokás operacionalizálni, és az etnoregionalista pártok sikerének

⁴⁷ Urwin, Derek: *i. m.* 229–231. (A jelzett nem kívánt hatás annál erősebb, minél kisebb a szóban forgó régiók lélekszáma.)

⁴⁸ Gordin, Jorge P.: *i. m.* 156, 158.

⁴⁹ Úgy is lehetne fogalmazni, hogy a megszerzett mandátumok aránya használható valamely párt *koalíciós*, illetve *szarolási potenciáljának* hozzávetőleges, átmeneti mérőszámaként. (Vö. Sartori, Giovanni: *i. m.* 107–108.)

⁵⁰ Ezt a konvenciót összehasonlíthatósági okokból alkalmazom.

⁵¹ Chandra, Kanchan: *i. m.* 14.

⁵² A *formátum* Sartori felfogásában a rendszert alkotó pártok aritmetikai értelemben vett száma. (Lásd Sartori, Giovanni: *i. m.* 113.) A hozzárendelt empirikus mutató tulajdonképpen a hatalomnak a pártrendszeren belüli koncentrációját méri. Értéke az alábbi képlet segítségével számítható ki:

$$e = \frac{1}{\sum_{i=1}^N p_i^2},$$

ahol N a rendszert alkotó pártok aritmetikai értelemben vett száma, p_i az i -edik párt által megszerzett szavazatok (vagy parlamenti mandátumok) százalékaránya. Annak függvényében, hogy az elnyert szavazatok (v_i) vagy a megszerzett mandátumok arányát (s_i) helyettesítjük be a képletbe, a *választási*, illetve a *parlamenti pártok tényleges számáról*

a kapcsolatával, arra is lehetne következtetni, hogy e független változó hatása marginális. Egyfelől logikusnak tűnik elfogadni azt, hogy mivel az etnoregionalista pártok – egy konvencionális megközelítésmód értelmében – kis pártoknak minősülnek,⁵³ választási esélyeik annál jobbak, minél fragmentáltabb a pártrendszer, hisz így alacsonyabb a győzelmi küszöb. Másfelől az is elképzelhető, hogy a fragmentált(abb) rendszereket kielezettebb választási verseny jellemzi, s így nehezebb a szavazatok 10%-át megszerezni, mint például a kétpártrendszerekben vagy a „két és fél párt”-rendszerekben, s ezt a sejtést empirikus adatok is alátámasztják.⁵⁴ Korántsem közömbös viszont, hogy ezekben a pártrendszerekben magas a győzelmi küszöb. S mivel engem, amint fentebb kifejtettem, a választási „győzelem” érdekel, nem pedig a megszerzett szavazatarány, a későbbiekben pozitív összefüggést fogok hipotetizálni a pártrendszer fragmentáltsága és az etnoregionalista pártok sikere között.⁵⁵

A második intézményi elemnek, a választási rendszernek a tekintetében érdemes felidézni *pszichológiai és mechanikai hatásaikat*. Az első abban nyilvánul meg, hogy az esélyesebb pártok támogatására, valamint az esélytelenek mellőzésére ösztönzi az állampolgárokat, a második pedig abban, ahogyan végül a szavazatarányokat törvényhozó testületi mandátumarányokká transzformálja.⁵⁶ E jelenségek ismeretében az etnoregionalista pártok kispárti jellegéből kiindulva feltételezhető, hogy várhatóan az arányosabb választási rendszerekben fognak jobb eredményeket elérni. Mert a választók kevésbé félnek majd attól, hogy „elvesztegetik” szavazataikat, amennyiben rájuk voksolnak, és a választási rendszer transzformációs mechanizmusai sem büntetik majd túl szigorúan ezeket a pártokat.

Amennyire egyértelműnek tűnik ez az oksági mechanizmus, annyira ellentmondóak a nyugat-európai pártokra vonatkozó idevágó empirikus bizonyítékok. A kis pártok összes családjára vonatkoztatva Mairnek sikerült igazolnia ezt a feltételezést. Gordin pedig nem az itt használt kvantitatív módszerrel, hanem *kvalitatív összehasonlító elemzéssel (qualitative comparative analysis – QCA)* arra mutatott rá, hogy a választási rendszer arányossága az etnoregionalista pártok választási sikerességének egyik oksági tényezője. Lieven De Winter elemzése ellenben inkább arra utal, hogy a választási rendszer befolyása elhanyagolható más változókéhoz képest, mint amilyen a kisebbségi csoport regionális összpontosulása, s ez egyúttal igazolja, hogy helyes választás volt a kérdéses jellemzőt kihagyni a minimáldefinícióból. Végül egy összehasonlító kutatás éppenséggel cáfolja a feltételezést, hiszen eredményei az egyszerű többségi rendszerekben mutatnak ki számottevőbb etnoregionalista sikereket – ami valószínűleg szintén

beszélünk. (Lásd Taagepera, Rein–Shugart, Matthew Soberg: *Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven CT 1989. 79. Vö. Enyedi Zsolt–Körösi András: *i. m.* 143; Lijphart, Arend: *i. m.* 67–68.)

⁵³ Vö. Müller-Rommel, Ferdinand: *Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art*. = Müller-Rommel, Ferdinand–Pridham, Geoffrey (szerk.): *i. m.* 4; Mair, Peter: *i. m.* 44, 60. *Kis pártoknak* nevezzük azokat a pártokat, amelyek 1%-ot rendszerint meghaladó, de 15%-ot el nem érő szavazatarányt mutatnak fel. (Uo. 44.) (Noha az etnoregionalista pártok kis pártoknak minősülnek, nem minden kis párt etnoregionalista. Ez azt jelenti, hogy a kis pártokra vonatkozó elméleti megfontolások – némi módosítással – bizonyára érvényesek a vizsgált politikai család esetében, ám ez fordítva nem biztos, hogy érvényes. Mi több, nem szeretném – egyszer s mindenkorra – elfogadni azt, hogy az etnoregionalista pártok kis pártok. Föltétlenül el akarom kerülni, hogy a két kategóriát egyazon fogalomnak tekintsük, hiszen ez igencsak kifogásolható volna. Elégedjünk meg egyelőre azzal, hogy az idézett tanulmánykötet bizonyos írásai alapján részben felépíthető elemzési-értelmezési keret igen hasznos lehet az etnoregionalista pártok tanulmányozására.)

⁵⁴ Lásd De Winter, Lieven: *i. m.* 244. (9. jegyzet); Montabes Pereira, Juan–Ortega Villodres, Carmen–Pérez Nieto, Enrique G.: *Electoral systems and electoral success of regionalist parties in Western Europe*. Paper presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, Edinburgh, the 28th of March–the 2nd of April 2003. [<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/edinburgh/ws3/PerezNieto.pdf>] (Letöltve 2005. január 6-án.) 9, 12.

⁵⁵ Sajnos, mivel a két operacionalizálás nem egyenértékű, a módszer ez esetben befolyásolja a szubsztanciális elméleti eredményt. Éppen ezért a továbbiakban céloom a sikerességét mindkét formában tesztelni.

⁵⁶ Vö. Duverger, Maurice: *Les partis politiques*. 10ème ed. augm. Paris 1976. 315–316.

etnodemográfiai okokra vezethető vissza.⁵⁷ Ezek az eredmények egyszerre érdemessé meg érdekessé teszik a választási rendszer és az etnoregionalista pártok sikeressége között feltételezett kapcsolatnak az újbóli megvizsgálását – ezúttal (Kelet)-Közép- és Délkelet-Európa vonatkozásában.

Az előbbi gondolatok a következő hipotézis formájában szintetizálhatók:

(H) Az etnoregionalista pártok parlamenti mandátumaránya pozitív összefüggést mutat a választási rendszer arányosságával és a pártrendszer fragmentáltságával.

A független változók (s a háttérben meghúzódó fogalmak) központi szerepet kapnak Lijphart úttörő jellegű elméleti munkáiban, amelyek a hatalomnak a politikai és a pártrendszerben észlelt megosztását tárgyalják. Éppen ezért dolgozatomban mérési célokból – legalábbis részben – az ő empirikus demokráciaelméleti műveire támaszkodom.⁵⁸ A holland politikatudós egyik monográfiájában a választási rendszereket összesen nyolc jellemző segítségével írja le, amelyeket két négyes csoportra oszt. Az *elsődleges változók*: a *matematikai formula*, a *választási küszöbök*, a *kerületnagyság* és a *törvényhozó testület létszáma*. A *másodlagos változók* csoportjába a *szavazólap szerkezete*, a *malapportionment*, az *apparentement* (listakapcsolás) meg a *prezidencializmus* tartozik.⁵⁹ Mégis a választási rendszer legszintetikusabb s tanulmányomban is jól alkalmazható mutatója, amelyet e rendszer fő változójaként használok, Michael Gallagher *négyzetes aránytalansági indexe*.⁶⁰ Alkalmazását két érv indokolja. Először is igen

⁵⁷ Lásd Mair, Peter: *i. m.* 54; Gordin, Jorge P.: *i. m.*; De Winter, Lieven: *i. m.* 213, 219–220, 242; Montabes Pereira, Juan–Ortega Villodres, Carmen–Pérez Nieto, Enrique G.: *i. m.* 8, 11, 19. Mair a választási rendszer aránytalanságát a Loosemore–Hanby-index segítségével mérte, aminek következtében a hipotézis falszifikálása megnehezül. Lásd Loosemore, John–Hanby, Victor: *The Theoretical Limits of Maximum Distortion. Some Analytical Expressions for Electoral Systems*. British Journal of Political Science I(1971). no. 4, 467–477. Idézi Lijphart, Arend: *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven CT 1984. 162. és Uő: *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies 1945–1990*. Oxford 1994. 60. Továbbá a QCA-módszer leírását lásd még Ragin, Charles C.: *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley–Los Angeles 1987. 6–8. fejezet.

⁵⁸ Lijphart, Arend: *i. m.*; Uő: *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven CT 1999.

⁵⁹ Uő: *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies 1945–1990*. Oxford 1994. 10–12, 14–15. Bizonyos változók rövid magyar nyelvű ismertetését lásd egy korábbi írásomban. (Szász Alpár Zoltán: *A magyar kisebbség részvétele a hatalomgyakorlásban: 1990–2001. = Romániai Magyar Évkönyv 2002*. Szerk. Bodó Barna. Temesvár–Kvár 2002. 57. 23. jegyzet.)

⁶⁰ Az index az alábbi képlet segítségével számítható ki:

$$LSI_G = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^N (v_i - s_i)^2},$$

ahol N a rendszert alkotó pártok aritmetikai értelemben vett száma, v_i az i -edik párt által elnyert szavazatok százalékaránya, s_i az i -edik párt által megszerzett parlamenti mandátumok százalékaránya. (Lásd Gallagher, Michael: *Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems*. Electoral Studies XX(1991). no. 1, 40; Enyedi Zsolt–Körösényi András: *i. m.* 260; Lijphart, Arend: *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven CT 1999. 158.) A mutatót három különböző módszerrel számíthatjuk ki. Az első, a brit politikatudós ajánlotta „szabványos” eljárás minél teljesebb információval – ha lehet, a teljes adathalmazzal – dolgozik a parlamenti képvisellel nem rendelkező pártokra vonatkozóan is (Gallagher, Michael: *i. m.* 48.). A második módszer eredményezte értékek igen jól megközelítik az előbbitel számítottakat, a kis eltérés pedig abból adódik, hogy ez az eljárás elhanyagolja a választási statisztikákban „más pártokként” feltüntetett kis pártok összesített eredményét. (Vö. Lijphart, Arend: *i. m.* 158. 8. jegyzet.) Végül pedig, ha részletes információ csak az országgyűlésbe bejutott pártokra vonatkozóan áll rendelkezésre, meg kell elégedni a harmadik módszerrel, amely lényegesen alacsonyabb értéket eredményez, mint az előbbi kettő. Nyilvánvaló, hogy a második meg a harmadik számítási mód egyenértékű, amennyiben a parlamentbe be nem jutott összes párt a „mások” rovatban szerepel. (Romániára és Szlovákiára vonatkozóan igen pontos adatokat sikerült gyűjtenem, ám a Szerbiát feltüntető adatforrásaim általában csak a parlamentbe bejutott pártok

hüen tükrözi a matematikai formulát – a választási rendszer leglényegesebb dimenzióját –, s nem becsüli sem alul, sem felül a rendszer arányosságát.⁶¹ Másodszor pedig fölöttébb plauzibilis a várakozás, hogy ez a változó igen nagy mértékben befolyásolja az etnoregionalista pártok választási eredményeit, s robusztusnak is bizonyuljon.⁶²

Minta, adatok és eredmények

A magyar etnoregionalista pártok univerzuma és a vizsgált minta

Az empirikus elemzés bevezető lépéseként a magyar etnoregionalista pártok univerzumát kell behatárolni. Ez elvben az etnoregionalista pártok három minimáldefiníciós kritériumának az alkalmazását feltételezné a *Függelék 1. táblázatában* szereplő magyar politikai szervezetek esetében, de amint az etnoregionalista párt fogalmát tárgyaló alfejezet végén említettem, az etnoregionalista jelleget alternatív tesztegüttes segítségével vizsgálom. Továbbá, az említett alfejezet szerint, a *pártjelleg* ismérve a közhivatali pozíciók megszerzésére irányuló demokratikus törekvés, ami választási részvételt feltételez. Tekintettel arra, hogy regionálisan koncentrált és általában szűk szavazóbázisú pártokat tanulmányozok, indokolt mindennemű választott közhivatali tisztséget – országos törvényhozó, valamint helyi önkormányzati testületek tagsága s természetesen a speciális kisebbségi önkormányzatok választott tisztségei – tekintetbe vennem, ami egyúttal azt jelenti, hogy parlamenti, önkormányzati és kisebbségi önkormányzati választásokra egyaránt kell figyelmem. Azonban a *pártjelleg* tesztelését igencsak leegyszerűsíti, hogy a jelzett időszakban a magyarság mind a hat vizsgált országban rendelkezett a parlamenti képviselőnek vagy a pártversenyben kivívott, vagy pedig az alanyi jogával. Ennek ellenére a szereplők besorolásának megkönnyítése végett, olykor meg a mondanivalóm pontosabb illusztrálása érdekében nemcsak általános választási eredményeket mutatok be, hanem utalok alacsonyabb rendű választásokra is.

A *pártjelleg* kritériuma alkalmazásának eredményeit a *Függelék 2. táblázatának* harmadik oszlopa összegzi a választási részvételt és eredményeket szemléltető 5–9. táblázatok adatainak alapján. A feltételnek „ránézésre” eleget tesznek a legnagyobb lélekszámú magyar kisebbségek vezető pártjai: a *Romániai Magyar Demokrata Szövetség* (RMDSZ); az *Együttélés Politikai Mozgalom* (EPM), a *Független Magyar Kezdeményezés* (FMK) / *Magyar Polgári Párt* (MPP), a *Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* (MKDM), valamint a belőlük alakult *Magyar Koalíció Pártja* (MKP) Szlovákiában s végül a domináns szerepben egymást váltó két magyar párt Szerbiában (a *Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége* [VMDK] és a *Vajdasági Magyar Szövetség* [VMSZ]). Országos választásokon rajtuk kívül részt vett még a *Független Magyar Párt* (FMP)/*Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt* (RMSZDP) és a *Székely Ifjak Fóruma*

eredményeit közzölték. Emiatt kénytelen voltam az utóbbi esetben a harmadik módszert alkalmazni, az előbbi kettőben pedig a standard és a durva megközelítéses eljárást egyaránt használnom kellett. Szerencsére így sikerült mind az adatfeldolgozás terjedelmén, mind annak minőségén javítani.)

⁶¹ Uo. 158, 162.

⁶² A rendszer elemei természetesen külön-külön is hatással lehetnek valamilyen mértékben, közvetlen módon, a pártok választási eredményeire. Itt elsősorban a *törvényes* és a *tényleges küszöbre*, a *kerületnagyságra*, valamint a *törvényhozó testület létszámára* gondolok. Az első kettő „belépési küszöbként” értelmezhető, hiszen akadályozza az etnoregionalista pártoknak a törvényhozó hatalomban való részesedését. Az utóbbiak növelésével azonban elvben javulnia kellene esélyeiknek, ugyanis ezáltal arányosabb lesz a választási rendszer. (Számításba jöhetnek természetesen a választási rendszer másodlagos változói is.) Végül soron mindenik választási rendszer-változónak a hatása beépül Gallagher „szintetikus” aránytalansági indexébe, bár a mutató használatának az ára, hogy nem kapunk választ arra a kérdésre: mely rendszerelemek függenek a legerősebben össze az etnoregionalista pártok szereplésével.

(SZIF) Romániában, további négy Szerbiában működő magyar párt (a *Kereszténydemokrata Tömörülés* [KDT], a *Vajdasági Magyar Demokrata Párt* [VMDP], a *Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* [VMKDM]/*Kereszténydemokrata Európa Mozgalom* [KDEM] meg a *Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom* [VMPM]), valamint a *Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért* (MNMMJ) Szlovákiában. Még három magyar politikai szervezet minősíthető pártnak ezekben az országokban. Tehát ide sorolható még a felvidéki *Magyar Néppárt* (MNP), amely jelöltjeit önállóan csak helyhatósági választásokon mérettette meg nagyon csekély sikerrel, a parlamenti választások alkalmával pedig két ízben kérezkedett fel a domináns magyar pártok listájára; a helyhatósági választásokon ugyancsak szerény eredményeket felmutató *Romániai Magyar Kisgazdapárt* (RMKGP), valamint a parlamenti RMDSZ-listán markáns politikusát sikerrel szerepeltető *Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt* (RMKDP).

Az első két országhoz hasonlóan Horvátország és Szlovénia kisszámú magyarságának politikai palettáját is egyetlen szervezet uralja: az eddigi négy parlamenti ciklusban az alanyi jogon járó kisebbségi mandátumot minden alkalommal megszerző *Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége* (HMDK), illetve a *Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség* (MMÖNK). (Ez utóbbi szervezet legalább kettős identitással bír: egyfelől a pár ezer lelket számláló szlovéniai magyarság kulturális autonómiájának letéteményese és régóta intézményesült struktúrája, másfelől pedig „etnikai egypártrendszerben” működő párt, amely ellátja a szóban forgó közösség parlamenti és helyhatósági képviselését.) Ukrajnára a Vajdasághoz hasonlóan két szervezet rivalizálása jellemző. Ezek a parlamenti képviselést felváltva ellátó *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség* (KMKSZ) és az *Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség* (UMDSZ).⁶³

A továbbiakban a *Függelék 1. táblázatában* felleltározott magyar politikai szervezetek *etnoregionalista jellegét* fogom tesztelni, mégpedig a változók operacionalizálására és a kutatási hipotézis alfejezetben kidolgozott hárompillérű próba felhasználásával. Az első parciális teszt tekintetében a számadatok elemzését megelőzően el kell mondanom, hogy az országos törvényhozó testületekben mandátumokat szerzett HMDK-ról, RMDSZ-ről, VMDK-ról és VMSZ-ről, EPM-ről, MKDM-ről, MPP-ről meg MKP-ról, MMÖNK-ről, KMKSZ-ről és UMDSZ-ről minden kétséget kizáróan állítható, hogy élvezik a kérdéses országok magyar kisebbségeinek a támogatását. Tehát elvben csupán a többi, a választási versenyben önállóan részt vett szervezet szavazatokban mért támogatottságát kell megvizsgálni.

Ami az adatokat illeti, a Horvátországra vonatkozó *5. táblázat* azt mutatja, hogy az eszéki központú és jobbára a tömbmagyarság érdekeit szolgáló HMDK főként az utóbbi években szoros választási küzdelmet vívott a zágrábi központú szóránymagyarságra s értelmiségre jobban odafigyelő MESZ–HMSZ tömbbel.⁶⁴ A számadatokból az olvasható ki, hogy a drávaszögi és kelet-szlavóniai magyaroknak jelenleg két *nagy* (a HMDK és a MESZ), valamint egy *közepes méretű* (a HMSZ) etnikai pártjuk van. Ukrajnában is ehhez hasonló, jobbára kiegyensúlyozott kétpólusú versengés tapasztalható az etnoregionalista értelemben *nagy pártnak* minősülő KMKSZ és az UMDSZ között. (Lásd a *9. táblázatot*.)

A romániai helyzetet szemléltető *6. táblázat* azt mutatja, hogy az RMDSZ a magyar kisebbség *hegemonikus pártja*, mert majdnem minden magyar szavazatot mindig begyűjt. Viszont az FMP/RMSZDP csak három alkalommal vett részt az általános választásokon, s csupán egyszer

⁶³ A *9. sz. táblázat* adatain kívül lásd még *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Ukrajnai magyarság 2005.* Bp. 2005. Határon Túli Magyarok Hivatala. 15.

⁶⁴ Vö. *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Horvátországi magyarság 2005.* Bp. 2005. Határon Túli Magyarok Hivatala. 16.

jutott túl az 1%-os „etnikumon belüli” küszöbön. Végül a SZIF egyetlenegyszer indult, de akkor az FMP/RMSZDP leggyengébb eredményével azonos, elenyésző szavazatarányt produkált. A szlovéniai magyarság tekintetében azt tapasztaljuk, hogy az alanyi jogon biztosított alsóházi mandátumra egyedül pályázó politikai erőként az MMÖNK-nek általában sikerül „célközönsége” kétharmadát mozgósítania.⁶⁵

Szerbiával azonban az ottani magyar pártok osztódásos szaporodása miatt érdemes részletesebben foglalkozni. A VMDK-nak 1990–1996 között nem volt versenytársa, majd 1996-ban a VMSZ-szel versengve a vajdasági magyar pártokra leadott voksok egyharmadát szerezte meg. Ellenben amíg nem volt etnikai vetélytársa, mindig sikerült mozgósítania a bejegyzett magyar szavazók számottevő hányadát, hiszen akkor is, amikor etnikai hegemónként a legrosszabbul szerepelt – vagyis az 1992 decemberében megrendezett szövetségi választásokon –, 106 036 állampolgár szavazatát szerezte meg, azaz a 279 663 lelket számláló vajdasági magyar választótötestület⁶⁶ potenciális voksainak a 37,92%-át. A belőle kivált VMSZ megjelenésével és választási szereplésével kezdődött e párt hanyatlása, ami voksainak a regisztrált magyar szavazók viszonylatában mért 15%-os határ alá süllyedését jelentette. Az utóbbi akkor már 1996-ban átvette a vezető szerepet a VMDK-tól, de a délvidéki magyar pártverseny körülményei között a választói névjegyzékbe felvett magyaroknak átlagban alig több mint egyötödét mobilizálja (az országos választások alkalmával). Végül a VMDP-re vonatkozó egyetlen adatom a névjegyzék magyar szavazóinak 6%-át jelenti, a másik három magyar párt mobilizációs potenciálja pedig 1% alattinak tűnik. Tekintettel arra, hogy a vizsgált országok többségében csak a magyar pártokra leadott szavazatok számával lehet operálni, s arra, hogy a vajdasági magyar pártok eltérő számú s minden bizonnyal eltérő számú magyar választópolgárnak otthont adó választókerületben indultak, helyesebb itt is a magyar „etnikai szavazatok” összegéhez hasonlítani az eredményeket. Így a VMSZ *hegemonikus*, a VMDK *nagy*, a VMDP *közepes méretű*, a többi három pedig *kis* etnoregionalista pártnak minősül(ne) (lásd az 7. táblázatot).⁶⁷

Szlovákiában érdemes mindkét (legalábbis részben) különutas magyar pártot megvizsgálni. Az MPP egyetlen időpontban, de tulajdonképpen két egyszerre megrendezett választáson vett részt saját listával, s elnyerte a magyar szavazatok majdnem egynegyedét, aminek alapján a *közepes méretű* etnoregionalista pártok közé sorolható. Ezzel szemben az MNMMJ egyetlen részvétele alkalmával a magyar pártokra leadott szavazatoknak csupán 2,1%-át kaparintotta meg, ezért legfeljebb *kis* etnoregionalista párt lehetne (lásd a 8. táblázatot).

Tehát az első kritérium alkalmazásának összegzéseképpen megállapítható, hogy az elért csekély eredmények megfontolandóvá teszik az FMP/RMSZDP és a SZIF, az MNMMJ, valamint a KDT, a VMKDM/KDEM meg a VMPM kizárását. Arra azonban, hogy ez indokolt-e vagy sem, csak a további két ismervvel történő összevetés után kaphatunk választ.

⁶⁵ Vö. Mák Ferenc (szerk.): *A szlovéniai magyarság történeti kronológiája*. [http://www.htmh.hu/index.php?menuid=060405] (Letöltve 2006. február 10-én.)

⁶⁶ Az adat forrása Mirnics Károly: *A vajdasági magyarok politikai önszerveződése és a magyar politikai pártok egymás közti harca a VMDK megalakulásától 1996-ig*. Regio X(1999). 2. sz. 151.

⁶⁷ Az 1997. évi szerb parlamenti választások eredményeinek összevetése a vajdasági magyar pártok viszonylatában akár megtevéstő is lehet, hiszen a VMDP 6, a VMDK 5, a VMKDM 3, a VMSZ és a KDT 2-2, a VMPM pedig egyetlen választókerületben állított listát. Lásd Vékás János (szerk.): *A jugoszláviai (szerb és montenegrói) magyarság történeti kronológiája*. [http://www.htmh.hu/index.php?menuid=060402] (Letöltve 2006. február 3-án.) Ez a megoszlás adódhat természetesen szervezeti erejükből, infrastruktúrájukból stb., de választókerületi bontásban rendelkezésre álló népességi adatok hiányában indokolt a *tűnik* ige használata, mert korántsem közömbös, miként oszlanak meg a magyar választók a vajdasági választókerületekben. Egyenlő eloszlás esetén ugyanis az adatok a VMSZ erejére meg szervezettségére utalnak, de az sem kizárt, hogy a VMSZ éppenséggel szerencsés abban a tekintetben, hogy szavazói bázisa a magyarok által nagyobb arányban lakott településeken összpontosul.

A második részleges vizsgálat keretében a magyar etnoregionalista pártok koalícióját (*coalescence*) veszem górcső alá. Ebben a vonatkozásban megjegyzem, hogy az RMDSZ mindig is társszervezeteinek tekintette az RMKDP-t és az RMKGP-t,⁶⁸ a három fő felvidéki magyar párt pedig, nem zárva ki az MNP-vel való együttműködés gondolatát, előbb választási koalícióba, majd *Magyar Koalíció Pártja* névvel egyetlen pártba tömörült. Az előbbi két esetben többnyire az ellentette a horvátországi, a kárpátaljai és a vajdasági, amelyekre inkább az egymással szembeni versengés, mint az együttműködés a jellemző. Az előző két igen egyszerű esetet a fentiekben már ismertettem, emiatt itt csak a harmadikkal foglalkozom.

A délvidéki magyar pártverseny elemzésekor szerintem túlzás folyton rámutatni az osztódással szaporodó vajdasági magyar pártok atomizálódásának a jelenségére, hiszen az elmúlt tizenhat, de különösképpen az utóbbi kilenc esztendő fontosabb délvidéki magyar politikai eseményeinek a szemügyre vétele két – némileg változó összetételű – tömböt vagy koalíciót körvonalaz, amelyek rendre a VMSZ, illetve az önmagát a kezdeti VMDK örököséként definiáló, tevékenységében annak eredeti programját meg céljait követő, mi több, az elődpárt első elnöke vezette VMDP köré csoportosulnak. Viszont újabban némileg átrajzolódott a vajdasági magyar politikai paletta: a két tömb egy pólusra és más két pártra zsugorodott, illetve megjelent egy negyedik párt, a *Magyar Polgári Szövetség* (MPSZ) is. A két pólus között „ingázó” – tulajdonképpen 2000 első felében *Európa Platform* névvel a VMSZ-en belül létrejött, de onnan hamarosan kiszorult s így az önálló politizálás alternatíváját némileg kényszerűségből választó – KDEM a 2003. évi általános választások óta következetesen a VMSZ-szel működött együtt. Ez minden bizonnyal annak is köszönhető, hogy a 2002. november 30-án, Újvidéken megtartott tisztújító kongresszuson a szövetség „kereszténydemokrata jobbközép pártként” jellemezte önmagát, s határozott az *Európai Néppártba*, valamint az *Európai Kereszténydemokrata Unióba* való felvételét kérelemről. Végül a KDEM Elnöksége 2005. január 28-án elhatározta a VMSZ-be való beolvadást, mert a 2004. évi önkormányzati választásokon elért igen gyenge eredmény az önálló választási megmérettetés hiábavalóságának, valamint a vajdasági magyar politikai erők egységes fellépése szükségességének a felismerésére vezetett. Példájukat három héttel később a VMPM is követte.⁶⁹

Összegezve a fentebbieket: az egyes országokban megfigyelt folyamatok alapján a második kritérium értelmében megerősítést nyer a HMSZ és a MESZ, az RMDSZ, az RMKDP meg az RMKGP; a *Magyar Koalíció Pártját* létrehozó szervezetek – beleértve természetesen az elmúlt évtized első felében a saját útját járó FMK/MPP-t –, valamint a KDT, a VMDP, a

⁶⁸ Lásd *A romániai magyarság és érdekvédelme. = Romániai Magyar Demokrata Szövetség. Dokumentumok 2.* Szerk. Kötő József. Kvár 1994. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ügyvezető Elnöksége. 11.

⁶⁹ Lásd *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Vajdasági magyarság 2000.* Bp. 2000. Határon Túli Magyarok Hivatala. [http://www.htmh.hu/019_vajdasag/text025/doc_upload/vajdasag2000.pdf] 25; *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Vajdasági magyarság 2001.* Bp. 2001. Határon Túli Magyarok Hivatala. [http://www.htmh.hu/019_vajdasag/text025/doc_upload/vajdasag2001.pdf] (Mindkettő letöltve 2006. február 10-én.) 19–20; Vékás János (szerk.): *i. m.*; Meszmann Tibor: *A vajdasági magyar érdekvédelmi szervezetek, politikai pártok az elmúlt tíz év tükrében.* INFORMATOR. Časopis vojvodanskih manjinskih zajednica. [A vajdasági kisebbségi közösségek folyóirata.] (1999) 10/11. sz. [http://www.cmk.org.yu/linkovi/informator/01_12/broj_10_11/r_multima_o.htm] (Letöltve 2004. november 26-án.); *Az Együtt a toleranciáért – Čanak–Kasza–Ljajić koalíció tagjai / Članice koalicije „Zajedno za toleranciju – Čanak, Kasza, Ljajić”.* [http://www.vmsz.org.yu/hu_new/valasztasok/cikk.php] (Letöltve 2004. szeptember 28-án.) (Tekintettel arra, hogy még nem vett részt választásokon való megmérettetésben, a vajdasági MPSZ-t minimáldefinícióm szellemében nem tekinthetem pártnak. Hasonlóképpen az Erdélyben működő *Magyar Polgári Szövetséggel* sem foglalkozom.) Lásd továbbá *A Kereszténydemokrata Európa-Mozgalom Elnöksége 2005. január 28-án megtartott ülésén hozott politikai döntése.* (Újvidéki) Magyar Szó (2005. február 5–6., szombat–vasárnap) [http://www.hhrf.org/magyarszo/arhiva/2005/02/05/]; a VMPM *Közösen a nemzeti célokért* című közleménye. (Újvidéki) Magyar Szó (2005. február 26–27., szombat–vasárnap) [http://www.hhrf.org/magyarszo/arhiva/2005/02/26/] (Mindkettő letöltve 2006. február 8-án.)

VMKDM/KDEM, a VDMK, a VMPM és a VMSZ etnoregionalista jellege. A megállapításnak relevanciája főként a KDT, a VMKDM/KDEM és a VMPM esetében van, hisz így már nem zárhatók ki az etnoregionalista pártok univerzumából. Viszont ez a vizsgálat újabb érveket szolgáltatott az FMP/RMSZDP és a SZIF, valamint az MNMMJ (esetleges) kizárása mellett. (Vagy pontosabban: nem szolgáltatott olyan adatokat, amelyek alapján ezek a pártok etnoregionalistának minősülhetnének.)

Az utolsó részpróba s a *Függelék 2. táblázatában* felsorolt szervezetek tekintetében elmondható, hogy az „önmagát baloldaliként feltüntető” MNMMJ – élén az *Együttélésből* kizárt Gyimesi Györggyel, valamint a *Csemadoknak*⁷⁰ a Husák-korszakbeli főtítkárával, György Istvánnal – a nacionalista színezetű Mečiar-rezsim kreációja, s részint nemzetiségi kirakatpolitikája eszközeként, részint pedig a többi magyar párt legitimitásának megkérdőjelezése, választói támogatottságának a gyengítése céljából hozott létre.⁷¹

Az említett felvidéki és vajdasági szervezetekkel az állásfoglalások és a politikai kapcsolatépítés vonatkozásában rokonságot mutat az FMP/RMSZDP. A *Független Magyar Párt* 1990 elején fennhangon állította, hogy együttműködik az RMDSZ-szel, de ezt az utóbbi szervezet kategorikusan tagadta. Egy évvel később az FMP kollektív tagként történő felvételét kérte az RMDSZ-be, s pozitív elbírálásban részesült.⁷² Viszont később – már *Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt* névvel – fölöttébb következetlenül hol az RMDSZ partnereként, hol annak fő ellenlábasként, ellenfeleként kereste a boldogulást, verbális megnyilvánulásai által megkérdőjelezve olykor az említett szövetség legitimitását.⁷³ Hasonlóan ambivalens az 1990 febru-

⁷⁰ A szervezet 1949. március 5-én alakult *Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete* néven. Ebből a névből származik az időálló, immár öt névváltozást is túlélt mozaikszó. (Az egyesület hivatalos neve 1993 óta *Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség*.) Varga Sándor: *A Csemadok. = Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig*. I. Szerk. Fazekas József–Hunčík Péter. Somorja–Dunaszerdahely 2004. 405, 410.

⁷¹ Az MNMMJ két utódpartja, a *Magyar Szocialisták Pártja* (MSZP) és a *Szlovákiai Magyar Szocialisták Pártja* (SZMSZP) a Mečiar-korszak után jelent meg, de genézisük, hivatalos nevük s magatartásuk viszonylatában egyértelműen elődjük politikájának követői. Mi több, nem is minősíthetők pártnak, mert nem vállalták a demokratikus versenyt. Vö. Szarka László: *Kisebbségi többpártrendszer és közösségépítés. A szlovákiai magyar politikai pártok működése 1989–1999 között*. = Fazekas József–Hunčík Péter (szerk.): *i. m.* 85; Gyurcsik Iván: *i. m.* 179. A Molnár József/Josip Molnár belgrádi belügyi tiszt vezette MHSZJ szintén baloldali szervezet, amely egyértelműen a Milošević-rezsimhez kötődik, s róla is hasonlóképpen kimutatható a kisebbségidegen ideológia meg viselkedés, de a két felvidéki utódpárthoz hasonlóan már eleve kizártam. (Lásd Bugajski, Janusz: *Political Parties of Eastern Europe. A Guide to Politics in the Post-Communist Era*. Armonk [NY]–London 2002. 423–424; Meszmann Tibor: *i. m.*; Mirnics Károly: *i. m.* 132; Lásd *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Vajdasági magyarság 2001*. Bp. 2001. Határon Túli Magyarok Hivatala. [http://www.htmh.hu/019_vajdasag/text025/doc_upload/vajdasag2001.pdf] [Letöltve 2006. február 10-én] 21.)

⁷² Lásd *Az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának 1990. február 14-én kelt nyilatkozata, melyben elhatárolja magát a Független Magyar Párt elnökének kijelentéseitől. = Romániai Magyar Demokrata Szövetség. 1989–1999. /CD-ROM/ Szerk. Mátó Székely-Zsolt. Kvár 2000. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ügyvezető Elnöksége. [Docs\Magyar\199002-iib.htm]; *Az RMDSZ Országos Választmánya 1991. március 1–2-án Szatmárnémetiben megtartott soros üléséről kiadott közlemény.* = Mátó Székely-Zsolt (szerk.): *i. m.* [Docs\Magyar\19910301-02-KOT.htm].*

⁷³ Vö. Micu, Bucur-Ioan (szerk.): *Partide politice*. Buc. 1993. 60–61; Bodó Barna–Somai József (szerk.): *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség III. Kongresszusa. 1993. január 13–15. 9. 193*. Kvár 1995. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ügyvezető Elnöksége; *Kórrajz: Az Ügyvezető Elnökség Sajtóirodájának megfigyeléseiből*. Szövetség II(1995) 4. sz. Talán azt sem túlzás állítani, hogy elnökének, Kiss Kálmánnak a részvétele marosvásárhelyi polgármesterjelöltként a 2000. évi helyhatósági választásokon közrejátszott abban, hogy a város (magyar) szavazópolgárainak nem sikerült újraválasztaniuk Fodor Imrét, az RMDSZ jelöltjét. Kiss Kálmán ismét színre lép. Erdélyi Riport III(2004). 34. sz. [http://www.riport.ro/mod.php?mod=userpage&page_id=128] (Letöltve 2006. február 7-én.) Továbbá érdemes még megjegyezni, hogy a szervezet, mivel nem sikerült a pártként való bejegyzés feltételeit teljesítenie, nevét 2004. február 12-étől *Romániai Magyar Szabadelvű Szövetségre* (RMSZSZ) változtatta, de így már nem vehetett és nem is vett részt a választásokon. Ellenben Kiss Kálmán két hónappal később létrehozta a *Romániai Székelyek Szövetsége* (RSZSZ) elnevezésű kisebbségi szervezetet, s először az RMDSZ alternatívájaként szerveződő *Magyar Polgári Szövetséggel* (MPSZ), majd a Gigi Becali futballmágnás vezette *Partidul Noua Generație* (PNG) nevű proteszpárttal kereste a kapcsolatot, hogy a no-

árjában alakult, kezdetben az RMDSZ aktív támogatójaként fellépő SZIF története is. Ugyanis a két szervezet röpké másfél esztendő alatt el is távolodott egymástól. Ez annak tulajdonítható, hogy a Fórum kifogásolta: az RMDSZ nem határolódik el egyértelműen a *Frontul Salvării Naționale* (FSN) nacionalista, legfennebb látszatdemokráciát eredményező politikájától. A szakítás igencsak furcsa eredményre vezetett: az RMDSZ potenciális szatellitszervezete idővel a *Partidul Unității Naționale Române* (PUNR) háttérében működő *Vatra Românească* (VR) kulturálisnak álcázott, román nacionalista politikai mozgalom szatellitszervezete lett.⁷⁴

Látható, hogy az utolsó teszt sem szolgáltat semmilyen indokot az FMP/RMSZDP, a SZIF és az MNMMJ etnoregionalista jellegének elismerésére. Ellenkezőleg mind a három szervezet magyar *ellenpárt*ként viselkedik, s így minden további nélkül kizárhatóak a magyar etnoregionalista pártok „univerzumából”.

A három kritérium alkalmazásának eredményeit a 4. táblázat mutatja be, továbbá e táblázat eredményeit a 2. táblázat ötödik oszlopa összegzi. Ebből kiderül, hogy a vizsgálandó „univerzum” azonosítását követő elemzést legjobb esetben is a dőlt betűs bejegyzéssel *etnoregionalista párt*nak minősített politikai szereplőkre kell korlátozni.

Ellenben mielőtt rátérnék a tulajdonképpeni empirikus elemzésre, meg kell magyaráznom, miért hagyom ki jelen vizsgálódásomból a különböző okokból kivételekként kezelendő Horvátországot, Szlovéniát és Ukrajnát. A horvátországi, illetve a szlovéniai magyar kisebbség tagjai a választási pártversenyben való megmérettetés megkerülésével küldhetnek egy képviselőt a parlamentbe.⁷⁵ A nemzeti kisebbségek hátrányos helyzetét enyhítő effajta pozitív intézkedésnek (*affirmative action*) az ellenkezője figyelhető meg Ukrajna esetében, ahol a 2004-gyel bezárólag hatályos jogszabályok, ha tetelesen nem is tiltották, de közvetett módon – a Krími Autonóm Köztársaság területének kivételével – ellehetlenítették az etnoregionalista pártok működését.⁷⁶ Mindezekből az következik, hogy az előbbi fejezetben ismertetett s a (választási)

vemberi parlamenti választásokon *horribile dictu* a nyíltan kisebbségellenes Corneliu Vadim Tudor vezette *Partidul România Mare* listáin szerepeltesse jelöltjeit. (Uo.; Barabás István: *Nagy-román székelvények*. Romániai Magyar Szó. Új sorozat, XVI(2005). [június 16.] [<http://www.hhrf.org/rmsz/05jun/05061604.htm>] Letöltve 2006. február 10-én.)

⁷⁴ Vö. Udvardy Frigyes (szerk.): *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2003*. [<http://udvardy.adatbank.transindex.ro/index.php>] (Letöltve 2006. február 7-én.)

⁷⁵ Lásd a szlovén alkotmány 64. cikkelyének 3. és 80. cikkelyének ugyancsak 3. bekezdését (Cerar, Miro–Kranjc, Janez [eds.]: *Constitution of the Republic of Slovenia*. Ljubljana 1993. Uradni list Republike Slovenije), valamint a Horvát Köztársaság kisebbségjogi alkotmánytörvényének 19. cikkelyét (*The Constitutional Act On the Rights of National Minorities in the Republic of Croatia*. [<http://www.sabor.hr/ DOWNLOAD/2003/11/18/manjine1.pdf>]) összeolvasva a horvát választási törvény 15. cikkelyének 2. és 16. cikkelyének szintén 2. bekezdésével. (*Act on Election of Representatives to the Croatian Parliament*. [<http://www.sabor.hr/ DOWNLOAD/2003/11/18/izbori.pdf>] [Mindkettő letöltve 2004. március 16-án.]

⁷⁶ Az ukrájni választások alkalmával, a 900 szavazópolgár támogatását megkövetelő „önjelöltség” esetét leszámítva, képviselőjelölteket csak „politikai pártok, pártok alkotta választási tömbök, valamint választók gyűlései és munkaközösségek” nevezhetnek. (Lásd az 1997-ben elfogadott, vegyes rendszert bevezető választási törvény 5. cikkelyét, 20. cikkelyének 1–2., 22. cikkelyének 1. és 3., 23. cikkelyének 1–2., valamint 25. cikkelyének 1. bekezdését. – *Law of Ukraine on the Elections of People's Deputies of Ukraine*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>]. Hasonlóak a korábbi – többségi választási rendszerről rendelkező 1993. évi – jogszabály 7. és 23. cikkelyeinek az előírásai is. Lásd *Law on the Election of People's Deputies of Ukraine*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>] Mindkettő letöltve 2004. december 31-én.) Viszont a társadalmi-politikai élet szereplőit „hivatalos nevüktől (mozgalom, kongresszus, egyesület, alapítvány, szövetség stb.) függetlenül [...] politikai pártokként vagy nyilvános szervezetekként” definiáló s továbbá az „összukrán, helyi vagy nemzetközi” kategóriákba soroló egyesületi törvény elrendeli, hogy pártként csak összukrán – vagyis az ország területének egészében tevékenykedő és a tartományok (*oblasz*ok) több mint felében fiókszervezettel rendelkező – egyesület alapítható. (Olvasd össze a jogszabály 1. és 9. cikkelyét. – *Law of Ukraine on Public Associations*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>] Letöltve 2004. december 31-én.) Így a magyar kisebbség politikusaiknak, ha be akarnak jutni az ukrán parlamentbe, független „önjelölteként” vagy a többségi nemzet pártjainak támogatásával, azok jelöltjeiként kell

pártversenyre szabott elemzési-értelmezési keret segítségével nem tanulmányozhatom a felsorolt három országban működő magyar etnoregionalista pártokat. Egyfelől a Horvátországban és Szlovéniában gyakorolt pozitív diszkrimináció automatikus sikert garantál, másfelől Ukrajnában bár léteznek magyar etnoregionalista pártnak minősülő szervezetek, azok sem elemezhetők a bemutatott séma szerint. Az elemzési keret ugyanis országos szinten aggregált adatokkal dolgozik, s annak ellenére, hogy hasonló számítások választókerületi szinten is végezhetők, értelmetlenség – s egyben módszertani hiba – lenne a pártok tekintetében megnyilvánuló országos szintű jelenségeket egy-két választókerületben tetten érhető olyan folyamatokkal összehasonlítani, amelyek végső soron inkább független jelöltek, mint pártokat érintenek. Tehát a horvátországi, a szlovéniai és az ukrainai magyar kisebbség pártjai nem szerepelnek elemzésemben, ami azt jelenti, hogy a továbbiakban csak Romániával, Szerbiával meg Szlovákiával, illetve az ott működő magyar pártokkal foglalkozom. Így a végső pártmintát kizárólag a csillaggal (*) jelölt szervezetek alkotják, vagyis azok, amelyek az első fejezet harmadik alfejezetében ismertetett operacionalizálással összhangban a tényleges pártversenyben szereztek országos törvényhozó testületi mandátumokat. Tehát az elvégzett kétlépcsős szűkítés, valamint a kivételek figyelembevételének eredményeképpen az elemzés hat ország helyett háromra és huszonegy magyar etnoregionalista párt helyett tizennégyből hétre korlátozódik.⁷⁷

Esetek, adatok és eredmények

Mivel dolgozatom célja a választási sikeresség vizsgálata, figyelmem kell arra, hogy az esetek voltaképpen nem pártok, hanem választások, következésképpen az utolsó előkészítő lépés meghatározni azokat a választásokat, amelyeket figyelembe kell és lehet venni. Lévén, hogy Szerbia konföderáció tagköztársasága, s hasonlóképpen Szlovákia is szövetségi tagállam volt 1992-ig, el kell dönteni: mi a státusa a vizsgálatban a szövetségi, illetve a tagállami választásoknak. Mivel az országos parlamenti választások elsőrendű választásoknak – azaz minden politikai rendszerben a legjelentősebbeknek – minősülnek, attól függetlenül, hogy az állam egységes vagy szövetségi szerkezetű, ám a szövetségi államok tagállami szintű választásai majdnem ugyanannyira fontosak, mint az előbbiek,⁷⁸ az országos és a tagállami választások egységes kezelése teljességgel indokolt. Vegyük tehát szemügyre a három politikai rendszerben kiírt választások sorozatát! 1989 óta öt parlamenti választást tartottak Romániában: 1990-ben, 1992-ben, 1996-ban, 2000-ben és 2004-ben. Ugyanebben az időszakban Szlovákiában is öt esztendőben rendeztek választásokat: 1990-ben, 1992-ben, 1994-ben, 1998-ban és 2002-ben. Viszont az első két alkalommal a tagállamok parlamentjein kívül a csehszlovák szövetségi törvényhozó testületet is megválasztották. Romániához és Szlovákiához viszonyítva Szerbiában igen gyakran járultak az urnák elé az állampolgárok, mégpedig 1990-ben, 1992-ben, 1993-ban, 1996-ban, 1997-ben, 2000-ben és 2003-ban. Továbbá három választási évben köztársasági és szövetségi választások is voltak. 1992-ben a tagállami választásokon kívül két jugoszláv szövetségi választás is lezajlott: a május 31-re kiírt választások után alig több mint fél évvel előrehozott választásokat tartottak december 20-án. 2000-ben a köztársasági választások előtt három hónappal szövetségi választásokat is rendeztek, majd 2003 decemberében egy időben tartották

indulniuk.

⁷⁷ A szűrés egymást követő lépései nyomán voltaképpen az derült ki, hogy a kezdeti 28 önmagát pártnak nevező, pártként működő vagy esetleg pártnak tekinthető magyar szervezetről 24 ténylegesen (vagyis az alkalmazott meghatározás értelmében) párt, ebből pedig 21 etnoregionalista.

⁷⁸ Vö. Lijphart, Arend: *Unequal Participation. Democracy's Unresolved Dilemma. Presidential Address, American Political Science Association, 1996.* American Political Science Review XCI(1997). no. 1, 5–6.

meg mindkét választást. (A többi esetben vagy csak tagállami, vagy csak szövetségi választásokat írtak ki.⁷⁹)

A független és függő változóként alkalmazott mutatók kiszámításához szükséges teljes, hivatalos választási statisztikákat Románia és Szlovákia esetében zömmel az Essexi Egyetem *Political Transformation and the Electoral Process in Post-Communist Europe* elnevezésű adatbázisépítő programjának tudományos munkatársai gyűjtötték össze.⁸⁰ Az adatgyűjtés, valamint a számítások a változóknak a *Függelék 10–12. táblázataiban* összefoglalt értékeit eredményezték.

A (H) hipotézist korreláció-regresszioelemzéssel teszteltem a három országra vonatkozó adatokon. A hipotézis két elemét először külön-külön vizsgáltam meg a választási rendszer arányosságának (1. modell) és a pártrendszer fragmentáltságának (2. modell) hatását egymástól elszigetelten tanulmányozva, s csak ezután végeztem többváltozós regresszioelemzést (3. modell). A regressziós modelleket a *Függelék 13. táblázata* szemlélte.⁸¹

Az eredmények értelmezése, konklúziók, perspektívák

Az eredmények – ellentétben az elméleti várackozásokkal – mintha azt sugallnák, hogy a választási rendszer vagy legalábbis annak a Gallagher módszerével mért mandátumelosztási aránytalansága nem mutat szisztematikusan pozitív vagy negatív összefüggést a (Romániában, Szerbiában és Szlovákiában működő) magyar etnoregionalista pártok választási sikerességével. Az egyetlen említésre méltó, várt irányú, ám a statisztikai szignifikancia alsó határát is csak jóindulattal súroló hatás ($p = 0,082$) abban az esetben mutatható ki, amikor mind a három országot figyelembe veszem, és az aránytalansági index befolyását elszigetelem a pártrendszer fragmentáltságától. Várt irányú, gyenge és statisztikailag nem szignifikáns hatás ezenkívül még akkor figyelhető meg, ha az aránytalanságot a standard módszerrel mérem, és csak Románia meg Szlovákia adatait helyettesítem az egyenletbe. A választási rendszer marginális hatását visszaigazolni látszó eredmény(ek) részben arra a balszerencsés körülményre vezethető(k) vissza, hogy a független változó értéktartománya szélesebb a függő változóénál. Viszont a kér-

⁷⁹ 2000-ben a köztársasági, majd 2003-ban egyik választás alkalmával sem indítottak önálló jelölteket a vajdasági magyar pártok, hanem vezetőiket a többségi nemzet valamely pártjának a listáján szerepeltették, illetve más pártokkal együtt választási szövetségekbe tömörültek. Így szereplésük szétválaszthatatlan a szövetségeseikétől, ami arra kényszerít, hogy a vizsgálatot a korábbi tagköztársasági, illetve jugoszláv szövetségi választásokra és csak két pártra, a VMDK-ra meg a VMSZ-re korlátozzam. Lásd Bíró László: *Jugoszlávia*. = Kardos József–Simándi Irén (szerk.): *i. m.* 372; Balogh Levente: *i. m.* 1. Mindezek tudatában összesen 20 esettel számolhatok.

⁸⁰ A Szerbiára, valamint a legutóbbi hazai választásokra vonatkozó információkat nem tartalmazó adatbázis a [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexElections.asp>] honlapcímen található. (Letöltve 2004. január 18-án.) A „jugoszláv” tagállamra vonatkozó adatok forrásai Bugajski, Janusz: *i. m.* 421–423, 434–436, 442–446; Goati, Vladimir: *Elections in FRY from 1990 to 1998. Will of People or Electoral Manipulation?* 2nd ext. ed. Beograd é. n. 205, 209–213, 269, 271. A 2004. évi romániai választások eredményeit pedig a Központi Választási Iroda (Biroul Electoral Central) honlapjáról [<http://www.bec2004.ro>] töltöttem le 2004. december 31-én.

⁸¹ Amint korábban is említettem, a Gallagher-féle aránytalansági index „standard” értékeit alkalmazó tesztek, beleértve a háromváltozós elemzést is, Szerbia kizárásával kellett végezni, hiszen ez utóbbi esetben a két – a szövetségi és a tagállami – törvényhozó testületben nem képviselt pártok szavazatarányait a rendelkezésre álló adatforrások összeadták. A Szerbiát is tartalmazó egyenletekbe az index közelítő értékét helyettesítettem. Ugyanebből az okból, amikor csak Romániát és Szlovákiát vettem tekintetbe, a *választási pártok tényleges számával* operacionalizáltam a második független változót, viszont amikor mind a három ország adataival számoltam, csak a *parlament pártok tényleges számát* használhattam. Fontos megjegyezni, hogy az előbbi operacionalizáció a helyesebb és a pontosabb, egyrészt azért, mert jobban tükrözi a pártversenyt, másrészt pedig azért, mert a második indikátor már a választási rendszernek az aránytalansági index mutatta hatását is magában foglalja. (Így akár az is elmondható, hogy a 3. modell esetében a választási rendszer következményeit „készszeresen” veszem tekintetbe, de sajnos jobb választásom nem volt.)

dést, amint az alábbiakban rámutatok, nem lehet lezártnak tekinteni. További, részletesebb elméleti megfontolásokra, illetve empirikus tesztekre van szükség.

Az elemzett pártrendszerek fragmentáltságát illetően a vizsgálat ezek egyértelmű, várt irányú befolyását mutatta ki. (A változó hatása statisztikailag szignifikáns az összes modellben, amelyben szerepel, és a megmagyarázott variancia [*explained variance*] minden esetben meghaladja az 50%-ot.) Úgy tűnik tehát, hogy valójában a fragmentáltabb pártrendszerek biztosítanak jobb esélyeket az etnoregionalista pártoknak.

A két konklúzió néhány módszertani és szubsztanciális magyarázatot követel. Metodológiai szempontból a hipotézis átfogóbb tesztelése – például más romániai, szlovákiai és szerbiai etnoregionalista pártok vagy még inkább más országok bevonása útján – jelentené az alapos próbát, és tán elvezetne a „bizonyításhoz”. További módszertani bonyodalom a Gallagher-féle négyzetes aránytalansági mutató „szintetikus” jellege. Ugyanis, amint a szerző is megjegyzi, az aránytalanságot nemcsak az ún. választási formula (például a többségi vagy arányos rendszerek valamelyik típusa), hanem más választásrendszer-dimenziók (nevezetesen a küszöbhatárok, a kerületnagyság és a *malapportionment*) is befolyásolják, nem is beszélve a voksoknak és a mandátumoknak a pártok közötti megosztásáról.⁸² Így a második független változó hatással lehet az elsöre, s ezt csekély mértékben ellensúlyozza az a tény, hogy igyekeztem nem a parlamentti, hanem a választási pártok tényleges számával dolgozni.

A független változók szétválaszthatatlansága szubsztanciális szempontból kétféleképpen kezelhető. Az egyik alternatíva elméleti magyarázattal szolgálni, vagyis utalni a választási rendszer és pártrendszer lehetséges együttes hatására, ami a kettő közötti meglehetősen szoros összefüggésnek tulajdonítható. Voltaképpen kölcsönösen hatnak egymásra, hiszen a választási rendszer alakítja a pártrendszert, de olykor a pártok maguk is képesek változtatásokat megtervezni és előidézni a választási rendszerben. Mindenképpen megjegyzendő, hogy a választási rendszer hatása a pártrendszerre erősebb a fordított hatásnál a stabil, régebb kialakult demokráciák esetében, viszont a fiatal demokráciákban a pártrendszer hat erősebben a választási rendszerre, mint fordítva. A kialakulófélben levő demokráciák esetében tapasztalt jelenség lényegében nem a pártrendszer fejlődését a választási rendszer átalakulásaitól bizonyos mértékben függetlenítő intézményesülési folyamat eredménye. Ez inkább azokra a szereplők közötti tárgyalásokra és alkukra vezethető vissza, amelyek az új alkotmány kidolgozása kezdeti szakaszának természetes velejárói, s addig folytatódnak, amíg a politikai rendszer főbb intézményei meg nem gyökereznek vagy – az angol szaknyelv metaforájával élve – „be nem bástyázzák magukat” (*become entrenched*). Kitschelt szerint ezt az időszakot intézménymentes politikai környezetként (*institution free environment*) kellene elképzelnünk, amelyben az intézmények kialakulása a pártverseny függvénye. A szereplők, azaz a pártok vélt érdekeiknek, hiteiknek (*beliefs*) és demokratikus versengés kimenetelére vonatkozó várakozásaiknak megfelelően választják meg vagy tervezik meg az intézményeket még akkor is, ha működésükre, illetve a többi szereplő viselkedésére vonatkozó hiányos ismereteik nagyfokú bizonytalanságot eredményeznek, s így percepcióik és várakozásaik igencsak pontatlanok lehetnek. Éppen emiatt az alkotmányozás folyamata kísérletezések, tévedések és korrekciók (*trial and error*) sorozata, amelynek elemzésekor eltekinthetünk a formális intézmények hatásaitól.⁸³ Ez az érvelés azonban nem teljes értékű, hiszen némileg kimagyarázza a helyzetet mondván, hogy az új demokrá-

⁸² Lásd Gallagher, Michael: *i. m.* 43.

⁸³ Kitschelt, Herbert: *The Formation of Party Systems in East Central Europe*. Politics and Society XX(1992). no. 1, 9–10. Hasonló megközelítésmódot tükröz még Frye, Timothy: *A Politics of Institutional Choice. Post-Communist Presidencies*. Comparative Political Studies XXX(1997). no. 5, 523–552.

ciákban a pártrendszer a választási rendszer módosulásaitól bizonyos mértékben függetlenül fejlődik. Létezik viszont egy másik, ígéretesnek tűnő lehetőség, ami módszertani kiutat jelenthet. Ez a magyarázó modell olyan átalakítását feltételezi, amely lehetőséget nyújt a lényeges választásirendszer-jellemzők (jelesül a matematikai formula, a küszöbhatárok, a kerületnagyság és a *malapportionment*) külön-külön, önálló független változókként történő vizsgálatára. Könnyen belátható ellenben, hogy ez a megközelítés nem jelenthet kvantitatív jellegű adatfeldolgozást, hiszen legalábbis a formula meg a *malapportionment* diszkrét változók. Éppen ezért célszerű az esetorientált kutatások adatainak aggregálására és az elemzés függő változóinak tekintett következményeket együttesen előidéző oksági tényezők konfigurációinak a meghatározására alkalmas *kvalitatív összehasonlító elemzéshez* (QCA) folyamodni.

Szubsztanciális kérdésként még az erdélyi és a felvidéki magyar pártok látszólagos kispárti jellege merül fel. Ezzel kapcsolatban szükséges utalni Mair empirikus – klaszterelemzés eredményeképpen felállított – pártrendszer-osztályozására. A felosztás *nagypárti rendszernek* minősíti azokat, amelyekben a nagy pártok összesített választási eredménye sokéves átlagban eléri legalább a 75%-ot. A *kispárti rendszerekben* a kis pártok jobban szerepelnek, mint a nagy pártok, továbbá a *köztes pártrendszerekben* a nagy pártok jobb szereplésük ellenére nem érik el a 75%-os átlagot.⁸⁴ Ily módon a szerb pártrendszer *köztes pártrendszer*, a szlovák *kispárti rendszer*, a román pedig határeset.⁸⁵ A pártverseny és a pártrendszerbeli hatalomkoncentráció e három mintázatát ismerve korántsem meglepő, hogy a magyar kisebbségi pártok általában akkor részesednek a legkevésbé a törvényhozó hatalomból, amikor a pártrendszer a legkevésbé fragmentált, s akkor szereznek több parlamenti mandátumot, amikor a fragmentáció megnövekszik. Ily módon, legalábbis Szlovákiában és valamivel kisebb mértékben Romániában, a magyar pártok – mairi, abszolút értelemben vett – kispárti jellege nem jár különösebb hátránnyal. Ezek a meglátások, természetesen, összhangban vannak a (H) hipotézis második részével. Mögöttük a kialakulófélben levő új pártrendszerekben tetten érhető jelenségek és mechanizmusok rejlenek. Ezen pártrendszerek választóközönsége ugyanis nyitott, szervezeti szinten is megjelenő törésvonalak által nem vagy csak igen gyengén strukturált, s így csupán a szociológiai terminusokban leírható tagoltság tükröződik.⁸⁶ Továbbá nyitott és strukturálatlan voltakán tulajdoníthatóan a választóközönség igencsak illékony,⁸⁷ s így az etnikai megosztottság más tár-

⁸⁴ Lásd Mair, Peter: *i. m.* 46–48.

⁸⁵ Szlovákiában a kis pártok együttvéve mindenik választáson jobb eredményt értek el, mint a nagy pártok összesítve. Romániában viszonylagos egyensúly észlelhető a két csoport között, Szerbiában pedig alig volt olyan választás, amikor a nagy pártok összességükben alulmaradtak volna. Megjegyzendő ellenben, hogy a két utóbbi ország pártrendszerét szándékosan „felülértékelem” azáltal, hogy a demokratikus beállítottságú választási szövetségeket vagy pártkoalíciókat egységes szereplőkként kezelem. Ha tagjaikat külön-külön venném tekintetbe, a szerb pártrendszer továbbra is a köztes kategóriába kerülne, ám a román kispártivá minősülne át. Romániában a *Partidul Social Democrat* (PSD), a már eltűnt *Convenția Democrată Română* (CDR) és az *Alianța Dreptate și Adevăr* pártszövetség tekinthető nagy pártnak; Szerbiában a *Socialistička Partija Srbije* (SPS) és a *Srpska Radikalna Stranka* (SRS) nevű pártok, valamint a *Demokratski Pokret Srbije* (DEPOS) és *Demokratska Opozicija Srbije* (DOS) szövetségek minősíthetők nagy pártnak; végül pedig Szlovákiában a *Hnutie za Demokratické Slovensko* (HZDS) és a már eltűnt *Verejnost' Proti Násiliu* (VPN) mondhatók nagy pártoknak.

⁸⁶ Törésvonalon – szigorú értelemben – a politikai tagoltság olyan tartós konfliktusdimenzióját értjük, amely három szinten egyszerre jelentkezik: a szociológiai-strukturális terminusokkal leírható *empirikus* szinten; *normatív* szinten, vagyis azon értékek, hitek és attitűdök együttesének szintjén, amelyek a szóban forgó társadalmi csoportok önazonosság-tudatát tükrözik, s végül *szervezeti-magatartásbeli* szinten, azaz a törésvonal részeként létrejött társadalmi kölcsönhatások, intézmények és szervezetek (pl. politikai pártok) formájában. (Vö. Bartolini, Stefano–Mair, Peter: *Identity, Competition and Electoral Availability. The Stabilisation of European Electorates 1885–1985*. Cambridge 1990. 215–216; Enyedi Zsolt–Körösi András: *i. m.* 55. Lásd még Kitschelt, Herbert: *i. m.* 11.)

⁸⁷ Lásd Mair, Peter: *How, and why, newly-emerging party systems may differ from established party systems*. Paper presented at the conference *The Emergence of New Party Systems and Transitions to Democracy*. Bristol, September 17–19, 1993. (Manuscript) 2–3. Nem árt megjegyezni, hogy „[a] választói illékonyság a választási pártrendszerben az egyné-

sadalmi különbségeknél jelentősebb mértékben befolyásolhatja a választói magatartást. Ez pedig a kis pártok közül az etnoregionalista párt(ok)nak kedvez, hiszen – amint a romániai sajtó-kommentárokból 2004-ben gyakran emlegetett, de a tanulmányomban vizsgált kisebbségek esetében tudományos igényességgel egyelőre legfennebb csak szórványosan tesztelt *etnikai szavazás* hipotézise sejteti – ezeknek a szereplőknek komparatív stabilabb választói bázisuk van.

Mindent összevetve, a korlátozott adathalmaz dacára, a jelen vizsgálat két érdekes elméleti következtetésre vezetett, amelyeket a későbbiekben az etnoregionalista pártok bővebb mintáján végzett elemzés segítségével általánosítani lehetne. Az első az, hogy az etnikai/etnoregionalista pártok – kiváltképp az új demokráciákban, amennyiben a pártrendszerben kispárti tendenciák jelentkeznek és magas a választói illékonyság – *komparatív lényeges* szereplők lehetnek, s így a kisebbségi csoportok akár jelentős hatalmi erőforrásokat is ellenőrizhetnek. A második a választási rendszerek és az etnoregionalista pártok sikeressége között összefüggést kereső újabb, az összehasonlító politikatudomány kvalitatív módszertana által felkínált elméletalkotási lehetőségekre vonatkozik, amellyel a(z új) politikai család befolyását tanulmányozó átfogó(bb) elemzéssel egybekötve kellene próbálkozni.

szavazatok vándorlásának eredményeképpen bekövetkező [teljes] nettó változás”, ami voltaképpen a pártrendszer instabilitásának mértékét mutatja. (Vö. Pedersen, Mogens: *Electoral Volatility in Western Europe. = The West European Party System*. Szerk. Mair, Peter. Oxford 1990. 198.) Értéke az alábbi képlet segítségével számítható ki:

$$TNC_t = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N |p_{i,t} - p_{i,t-1}|,$$

ahol N a rendszert alkotó pártok aritmetikai értelemben vett száma, $p_{i,t}$ az i -edik párt által a t időpillanatban (a jelenlegi választások alkalmával) megszerzett szavazatok százalékaránya, $p_{i,t-1}$ pedig az i -edik párt által a $t-1$ időpillanatban (az előző választások alkalmával) megszerzett szavazatok százalékaránya. (Uo. 198–199.)

Állításom alátámasztásául néhány illékonysági értéket vetnék össze. A régi, stabilizálódott nyugat-európai pártrendszerekben mért átlagos illékonyság 1945–1989 között 8,5%, a jelenlegi kelet-közép- és délkelet-európai pártrendszerek helyzetét 1974–1989 között leképező Görögország, Portugália és Spanyolország esetében pedig 13,3% volt. (Mair, Peter: *i. m.* 3.) A megfelelő átlagérték Románia, illetve Szlovákia esetében a 2000. esztendő előtti választásokra számolva rendre 19,6%, illetve 17,1%. (Bielasiak, Jack: *The Institutionalization of Party Systems in Emerging Democracies*. Paper presented at the American Political Science Convention. San Francisco–CA, August 29–September 2, 2001. [Manuscript] 55.)

Függelék

1. táblázat. A magyar közösségek képviseletét (legalábbis deklaratív módon) felvállaló és ellátó szervezetek a Magyarországgal szomszédos posztkommunista államokban – áttekintés

Ország	A szervezet neve
Horvátország	<i>Horvátországi Magyar Néppárt – HMNP</i>
	<i>Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége – HMDK</i>
	<i>Horvátországi Magyarok Szövetsége – HMSZ^{a)}</i>
	<i>Magyar Egyesületek Szövetsége – MESZ</i>
Románia	<i>Független Magyar Párt – FMP / Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt – RMSZDP^{b)}</i>
	<i>Romániai Magyar Demokrata Szövetség – RMDSZ</i>
	<i>Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt – RMKDP^{c)}</i>
	<i>Romániai Magyar Kisgazda Párt</i>
Szerbia– Montenegró	<i>Székely Ifjak Fóruma – SZIF</i>
	<i>Kereszténydemokrata Tömörülés – KDT</i>
	<i>Magyarok Hazájukért Szerbiáért, Jugoszláviáért – MHSZJ</i>
	<i>Vajdasági Magyar Demokrata Párt – VMDP</i>
	<i>Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom – VMKDM/ Kereszténydemokrata Európa Mozgalom – KDEM^{d)}</i>
	<i>Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége – VMDK</i>
Szlovákia	<i>Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom – VMPM</i>
	<i>Vajdasági Magyar Szövetség – VMSZ</i>
	<i>Együttélés Politikai Mozgalom – E(PM)</i>
	<i>Független Magyar Kezdeményezés – FMK / Magyar Polgári Párt – MPP^{e)}</i>
	<i>Magyar Föderalista Párt / Madarska Federalistička Strana – MFP/MFS</i>
	<i>Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom – MKDM</i>
	<i>Magyar Koalíció Pártja – MKP^{f)}</i>
	<i>Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért – MNMMJ</i>
	<i>Magyar Néppárt – MNP</i>
<i>Magyar Szocialisták Pártja – MSZP</i>	
Szlovénia	<i>Szlovákiai Magyar Szocialisták Pártja – SZMSZP</i>
	<i>Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség – MMÖNK^{g)}</i>
Ukrajna	<i>Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség – KMKKSZ^{h)}</i>
	<i>Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség – UMDSZⁱ⁾</i>

- a) A szervezet 1949. november 29-én alakult *Horvátországi Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség* névvel, és 1955 előtt, majd a hatvanas évek második felében kialakított magyar–jugoszláv kulturális, valamint gazdasági együttműködést kihasználva számottevő eredményeket ért el elsősorban a szlavóniai szórványmagyarság anyanyelvének és nemzettudatának megőrzésében. Jelenlegi nevét 1967. június 4-én vette fel. (Lásd *Jelentések... Horvátországi magyarság 2005.* 8–9, 15.)

- b) A szervezet nevét 1992. május 12-én *Romániai Magyar Szabaddemokrata Pártra* (RMSZDP), majd 2004. február 12-én *Romániai Magyar Szabadelvíű Szövetségre* (RMSZSZ) változtatta.
- c) Tekintettel arra, hogy bár országos választmánya határozatának értelmében a szervezet megpróbált eleget tenni az 1996-ban elfogadott párttörvény bejegyzési követelményeinek (15 megyében legalább 10 000 tag, s e megyékben egyenként legkevesebb 300 tag), de sikertelenül, a párt IV. Kongresszusa (Marosvásárhely, 1999. március 4–5.) elhatározta, hogy a továbbiakban a szervezet a *Romániai Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* (RMKDM) nevet fogja viselni. Lásd *Eseménynaptár. Szövetség III*(1996). 9. sz.; RMDSZ Tájékoztató VII(1999). 1489. sz. (Lévén, hogy önállóan soha – semmilyen címkével – nem indult a választásokon, tanulmányomban a közismertebb néven fogom említeni a szervezetet.)
- d) A párt 2000. augusztus 12-én soraiba fogadta a *VMSZ* azon felfüggesztett tagjait, akik létrehozták az *Európa Platformot*, és felvette a *Kereszténydemokrata Európa Mozgalom* (KDEM) nevet. Lásd *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Vajdasági magyarság 2005*. Bp. 2005, Határon Túli Magyarok Hivatala. 32–33. és Vékás János (szerk.): *i. m.*
- e) A szervezet 1992. januárban megtartott VIII. közgyűlésén *Magyar Polgári Párt* (MPP) néven formális-jogi értelemben is párttá alakult. Lásd Öllös László: *A magyar pártok programjai. = Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig*. I. Szerk. Fazekas József–Hunčík Péter. Somorja–Dunaszerdahely 2004. 54.; Szarka László: *i. m.* 85.
- f) A párt az 1994-ben már közös listát állító *Együttélés Politikai Mozgalom, Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* és *Magyar Polgári Párt* 1998. június 21-i, dunaszerdahelyi közös kongresszusán elhatározott fúziója eredményeképpen jött létre az 1998. évi parlamenti választások előestéjén úgy, hogy a *Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* előbb *Magyar Koalíció Pártjára* változtatta a nevét, majd a három szervezet egyesült. (Lásd [<http://www.mkp.sk/index.php>]; *A Magyar Koalíció Pártjának Alapszabálya. 2003*. [<http://www.niton.sk/documents/10-8-8.doc>], letöltve 2006. április 4-én; Öllös László: *i. m.* 56.; Szarka László: *i. m.* 95.)
- g) A szervezet az 1974. évi jugoszláv alkotmány szellemében létrejött *Magyar Nemzetiségi Oktatási és Művelődési Érdekközösség* utódként alakult újjá. Önmagát kezdetben *Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösségnek*, majd rövid ideig *Muravidéki Magyar Önkormányzatnak* titulálta, de 1999. december 16-i évváró ülésén – a szlovén központi szervek nyomásának engedve – felvette a fentebbi hivatalos nevet. Lásd Bence Lajos: *i. m.* 32–33. és Mák Ferenc (szerk.): *i. m.*
- h) A szövetség 2004. november 6-án tartott alapszervezeti elnöki konferenciája alkalmával került sor a „*KMKSZ*” *Ukrajnai Magyar Párt* alapító kongresszusára, amelynek utólag sikerült összegyűjtenie a szükséges 10 000 támogató aláírást (Ukrajna megyéinek kétharmadából, illetve Kijevből, a Krími Autonóm Köztársaságból és Szimferopolból). A pártot Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma 2005. február 17-i dátummal jegyezte be. Kovács Erzsébet: *Történelmi pillanatok – megalakult a 'KMKSZ' Ukrajnai Magyar Párt*. Kárpátinfo (2004. november 11.) [<http://www.karpatinfo.org.ua/modules.php?name=News&file=articles&sid=14567>], letöltve 2006. április 4-én; *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Ukrajnai magyarság 2005*. Bp. 2005, Határon Túli Magyarok Hivatala. 15.
- i) A szövetség *Ukrajnai Magyar Demokrata Párt* néven alapított pártot. Erről az UMSZ első kongresszusán határoztak 2003-ban, majd 2004 novemberében kezdeményező csoportot hoztak létre, hogy decemberben megtartassék az alapító kongresszus. A pártot Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma 2005 márciusában jegyezte be. Lásd Eszenyi Gábor: *Munkában a kezdeményező csoport – pártot alapít az UMSZ*. Kárpátinfo (2004. november 16.) [<http://www.karpatinfo.org.ua/modules.php?name=News&file=articles&sid=14726>], letöltve 2006. április 4-én; *Jelentések... Ukrajnai magyarság 2005*. 15.

2. táblázat. A magyar közösségek képviselőit (legalábbis deklaratív módon) felvállaló szervezetek – osztályozás

Ország	A szervezet neve	Szelekciós kritériumok		Besorolás
		Választási részvétel	Etnoregionalista „viselkedés”	
Horvátország	Horvátországi Magyar Néppárt – HMNP	igen	igen	etnoregionalista párt
	Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége – HMDK	igen	igen	etnoregionalista párt
	Horvátországi Magyarok Szövetsége – HMSZ	igen	igen	etnoregionalista párt
	Magyar Egyesületek Szövetsége – MESZ	igen	igen	etnoregionalista párt
Románia	Független Magyar Párt – FMP / Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt – RMSZDP	igen	nem	(nem etnoregionalista) párt
	*Romániai Magyar Demokrata Szövetség – RMDSZ	igen	igen	etnoregionalista párt
	Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt – RMKDP	igen ^{a)}	igen	etnoregionalista párt
	Romániai Magyar Kisgazda Párt – RMKGP	igen ^{b)}	igen	etnoregionalista párt
	Székely Ifjak Fóruma – SZIF	igen	nem	(nem etnoregionalista) párt
Szerbia és Montenegró	Kereszténydemokrata Tömörülés – KDT	igen	igen	etnoregionalista párt
	Magyarok Hazájukért Szerbiáért, Jugoszláviáért – MHSZJ	nem	nem	(nem etnoregionalista) nyomásgyakorló csoport
	Vajdasági Magyar Demokrata Párt – VMDP	igen	igen	etnoregionalista párt
	Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom – VMKDM / Kereszténydemokrata Európa Mozgalom – KDEM ^{c)}	igen	igen	etnoregionalista párt
	*Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége – VMDK	igen	igen	etnoregionalista párt
	Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom – VMPM	igen	igen	etnoregionalista párt
	*Vajdasági Magyar Szövetség – VMSZ	igen	igen	etnoregionalista párt
Szlovákia	*Együttélés Politikai Mozgalom – E(PM)	igen	igen	etnoregionalista párt
	*Független Magyar Kezdeményezés – FMK/Magyar Polgári Párt – MPP	igen	igen	etnoregionalista párt
	Magyar Föderalista Párt / Madarska Federalistička Strana – MFP/MFS	nem	n.a. ^{c)}	(azonosíthatatlan természetű) nyomásgyakorló csoport
	*Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom – MKDM	igen	igen	etnoregionalista párt
	*Magyar Koalíció Pártja – MKP	igen	igen	etnoregionalista párt
	Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért – MNMMJ	igen	nem	(nem etnoregionalista) párt

Ország	A szervezet neve	Szelekciós kritériumok		Besorolás
		Választási részvétel	Etnoregionalista „viselkedés”	
Szlovákia	<i>Magyar Néppárt – MNP^{d)}</i>	igen	igen	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Magyar Szocialisták Pártja – MSZP</i>	nem	nem	(nem etnoregionalista) nyomásgyakorló csoport
	<i>Szlovákiai Magyar Szocialisták Pártja – SZMSZP</i>	nem	nem	(nem etnoregionalista) nyomásgyakorló csoport
Szlovénia	Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség – MMÖNK	igen	igen	<i>etnoregionalista párt</i>
Ukrajna	<i>Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség – KMKSZ</i>	igen	igen	<i>etnoregionalista párt</i>
	<i>Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség – UMDSZ</i>	igen	igen	<i>etnoregionalista párt</i>

- a) Egyik legismertebb politikusa, dr. Bárányi Ferenc, aki 1993-tól a szervezet alelnöki tisztét tölti be, az RMDSZ listáján indulva két egymást követő parlamenti ciklusban (1992–1996 és 1996–2000) szerzett képviselői mandátumot. (A politikus 1998-ban mintegy három hónapig állt a Radu Vasile vezette kormányban az egészségügyi tárca élén.)
- b) Az RMDSZ-nek ez a partnerszervezete az 1992-ben megrendezett önkormányzati választásokon 20 képviselői mandátumot nyert. Micu, Bucur-Ioan (szerk.): *i.m.* 183.
- c) 2003 decemberében, akárcsak a VMPM, az *Együtt a toleranciáért – Čanak, Kasza, Ljajić* választási szövetség tagjaként vett részt. (Lásd *Az Együtt a toleranciáért – Čanak, Kasza, Ljajić koalíció tagjai / Članice koalicije „Zajedno za toleranciju – Čanak, Kasza, Ljajić”*. [http://www.vmsz.org.yu/hu_new/valasztasok/cikk.php] letöltve 2004. szeptember 28-án.)
- d) Jelöltjeinek a magyar pártok közös listáin jutott – igaz nem bejutó – hely az 1992-ben, illetve az 1994-ben megrendezett választásokon. (Gyurcsík Iván: *i.m.* 179.; Szarka László: *i.m.* 85.) Továbbá a párt 1994-ben az önkormányzati választásokon is részt vett, s négy képviselői mandátumot szerzett. (Öllös László: *i.m.* 55.)

3. táblázat. Az etnoregionalista jelleg tesztelése és a pártok ebből következő (lehetséges) besorolása

		III. ismerv: „Külső rendelés” és kisebbségidegen viselkedés/ideológia	
I. ismerv: önállóan megszerzett etnikai szövázói támogatottság	II. ismerv: etnikumon belüli koalícióképesség	(Feltehetően) igen	Nem
Tartósan küszöbérték (1%) feletti	Igen	logikailag inkonzisztens konfiguráció	<i>etnoregionalista párt</i>
	Nem	logikailag inkonzisztens konfiguráció	(szakadár szárnyból alakult) <i>etnoregionalista párt</i>
Átlagban küszöbérték (1%) alatti	Igen	logikailag inkonzisztens konfiguráció	<i>etnoregionalista „törpepárt”</i>
	Nem	„ellenpárt”	(elvetelt) <i>etnoregionalista párt</i> / <i>kísérleti etnoregionalista párt^{d)}</i>

- a) A kifejezésekkel Szarka Lászlónál találkoztam, aki ellenben reziduális gyűjtőkategóriaként használja e megnevezéseket, ugyanis az etnoregionalista MNP-t, az ellenpártként működött MNMMJ-t s a pártversenybe soha be nem szállt MSZP-t és SZMSZP-t egyaránt így

minősíti, mondhatni szemet hunyva az említett szervezetek között megfigyelhető s a politikatudomány számára mindenképpen lényeges különbségek felett. (Szarka László: *i.m.* 85.)

4. táblázat. A magyar közösségek képviselőit (legalábbis deklaratív módon) felvállaló szervezetek etnoregionalista jellege

Ország	A szervezet neve	Az etnoregionalista jelleg ismérvei			Besorolás (etnoregionalista?)
		I. ismérv: <i>önállóan megszerzett etnikai szavazói támogatottság</i>	II. ismérv: <i>etnikumon belüli koalícióképesség</i>	III. ismérv: <i>„külső rendelés” és kisebbségidegen ideológia/ viselkedés (kizárás: –; elismerés: +)</i>	
Horvátország	HMNP	n.a. ^{a)}	–	+	igen ^{b)}
	HMDK	+	–	+	igen
	HMSZ	+	+	+	igen
	MESZ	+	+	+	igen
Románia	FMP / RMSZDP	–	–	–	nem
	RMDSZ	+	+	+	igen
	RMKDP	n.a. ^{a)}	+	+	igen
	RMKGP	+ ^{c)}	+	+	igen
	SZIF	–	–	– ^{d)}	nem
Szerbia–Montenegró	KDT	+	+	+	igen
	MHSZJ ^{e)}	(Soha nem indult választásokon.)	–	–	nem
	VMDP	+	+	+	igen
	VMKDM / KDEM	+	+	+	igen
	VMDK	+	+	+	igen
	VMPM	+	+	+	igen
	VMSZ	+	+	+	igen
	Szlovákia	EPM	+	+	+
Szlovénia	FMK / MPP	+	+	+	igen
	MFP / MFS ^{e)}	(Soha nem indult választásokon.)	–	n.a. ^{a)}	?
	MKDM	+	+	+	igen
	MKP	+	+	+	igen
	MNMMJ	–	–	–	nem
	MNP	+	+	+	igen
	MSZP ^{e)}	(Soha nem indult választásokon.)	–	–	nem
	SZMSZP ^{e)}	(Soha nem indult választásokon.)	–	–	nem
Szlovénia	MMÖNK	+	–	+	igen
Ukrajna	KMKSZ	+	–	+	igen
	UMDSZ	+	–	+	igen

a) Nincs adat.

- b) A hiányos adatsor ellenére nincs ok kételkedni ebben a besorolásban, hiszen a HMNP a HMSZ-ből kinőtt, önmagát pártként is definiáló szervezet, amelynek vezetősége gyakorlatilag azonos az utóbbiével. (Lásd *Jelentések... Horvátországi magyarság 2005.* 15.)
- c) Az 1992-ben megrendezett önkormányzati választásokon elért eredményei alapján. (Lásd 2. táblázat.)
- d) Ez amiatt állítható, hogy a székelemek magyarságának tagadása által a szervezet tulajdonképpen a romániai magyar kisebbség megosztását idézhette volna elő. Vö. Udvardy Frigyes (szerk.): *i.m.*
- e) Az elemzés teljessége érdekében a pártnak nem minősülő szervezetek is szerepelnek a táblázatban.

5. táblázat. A magyar kisebbség képviselőit (legalábbis deklaratív módon) felvállaló szervezetek szereplése a horvátországi választásokon^{a)}

Szervezet	2000 ^{b)}		2003. május ^{c)}		2003. november ^{b)}	
	N	%KCSSZ ^{d)}	N	%KCSSZ ^{d)}	N	%KCSSZ ^{d)}
<i>Horvátországi Magyar Néppárt^{e)}</i>	–	–	–	–	–	–
<i>Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége</i>	1891 ^{f)}	47,33 ^{f)}	20 674	51,91	1714	42,01
<i>Horvátországi Magyarok Szövetsége</i>	–	–	19 152 ^{g)}	48,09 ^{g)}	739 ^{h)}	18,11 ^{h)}
<i>Magyar Egyesületek Szövetsége</i>	2104 ⁱ⁾	52,67 ⁱ⁾			1627	39,88
A kisebbségi csoport szavazatai (KCSSZ) – ÖSSZESEN	3995^{j)}	100^{j)}	39 826	100	4080	100

- a) Csak azok a választások szerepelnek a táblázatban, amelyek esetében sikerült számszerű adatokat gyűjteni.
- b) Parlamenti választások: a horvát országgyűlésben (*Hrvatski Sabor*) a magyar nemzeti kisebbség számára fenntartott egyetlen mandátum megszerzéséért folyt versengés adatai.
- c) Kisebbségi önkormányzati választások.
- d) A kisebbségi csoport által megszerzett szavazatok összegéhez (KCSSZ) viszonyított százalékarány.
- e) A rendelkezésre álló adatok tükrében biztonsággal csak az állítható, hogy a HMNP részt vett az 1997. áprilisi helyhatósági választásokon. (Sajnos számadatok nincsenek.)
- f) A választások győztesének, dr. Szántó Tibor HMDK-jelöltnek az eredménye (tulajdonképpen 42,90%).
- g) A HMSZ és a MESZ jelöltjeinek összesített eredménye. (Lásd *Jelentések a határon túli magyarság helyzetéről. Horvátországi magyarság 2004.* Bp. 2004. Határon Túli Magyarok Hivatala. [http://www.htmh.hu/014_horvatorszag/text020/doc_upload/horvato2004.pdf], letöltve 2006. február 10-én. 14.)
- h) A forrásokban csak a győztes HMDK-jelölt, Ádám Jenő, és a MESZ szavazatainak a száma meg az aránya szerepel. Tekintettel arra, hogy az alanyi jogon megszerezhető képviselői helyre rendszerint magyar szervezetek támogatta személyek pályáznak, s arra, hogy a HMNP vélhetően legalább 2001 óta szünetelteti a tevékenységét, valószínűsíthető, hogy a fennmaradó voksokat a HMSZ szerezte meg. (Lásd *Jelentések... Horvátországi magyarság 2004.* 14–16.)
- i) Sója Dénes (1566 szavazat, tulajdonképpen 35,53%) és Szekeres Péter (538 szavazat, tulajdonképpen 12,21%) összesített eredménye.
- j) A táblázat nem tartalmazza Sörös József eredményét (413 szavazat, tulajdonképpen 9,37%), mert a rendelkezésre álló adatokból nem lehetett kideríteni a jelölt szervezeti hovatartozását.

Források: *Jelentések... Horvátországi magyarság 2004.* [http://www.htmh.hu/014_horvatorszag/text020/doc_upload/horvato2004.pdf] 14–16.; *Jelentések ... Horvátországi magyarság 2005.* 14; Mák

Ferenc (szerk.): *A horvátországi magyarság történeti kronológiája*. [<http://www.htmh.hu/index.php?menuid=060401>] Letöltve 2006. február 9-én.

6. táblázat. A magyar kisebbség képviseletét (legalábbis deklaratív módon) felvállaló szervezetek szereplése a romániai választásokon^{a)}

Szervezet	1990		1992		1996		2000		2004	
	N	%KCSSZ ^{b)}	N	%KCSSZ ^{b)}	N	%KCSSZ ^{b)}	N	%KCSSZ ^{b)}	N	%KCSSZ ^{b)}
<i>Független Magyar Párt / Romániai Magyar Szabad-demokrata Párt</i>	2 578	0,26	–	–	14 333	1,73	3 510	0,47	–	–
<i>Székely Ifjak Fóruma</i>	–	–	–	–	2 142	0,26	–	–	–	–
<i>Romániai Magyar Demokrata Szövetség</i>	991 601	99,74	811 290	100	812 628	98,01	736 863	99,53	628 125	100
A kisebbségi csoport szavazatai (KCSSZ) – ÖSSZESEN	994 179	100	811 290	100	829 103	100	740 373	100	628 125	100

a) Képviselőházi (*Camera Deputaţilor*) eredmények.

b) A kisebbségi csoport által megszerzett szavazatok összegéhez (KCSSZ) viszonyított százalékarány.

Források: [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexElections.asp>] és [<http://www.bec2004.ro>].

7. táblázat. A magyar kisebbség képviseletét (legalábbis deklaratív módon) felvállaló szervezetek szereplése a szerbiai/jugoszláviai választásokon

Szervezet	1990 ^{a)}		1992. máj. ^{b)}		1992. dec. ^{b)}		1992. dec. ^{a)}		1993 ^{a)}		1996 ^{b)}		1997 ^{a)}	
	N	% ^{c)}	N	% ^{c)}	N	% ^{c)}	N	% ^{c)}	N	% ^{c)}	N	% ^{c)}	N	% ^{c)}
KDT	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1 772	1,94
VMDP	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	16 986	18,58
VMKDM / KDEM	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2 702	2,96
VMDK	132 726	100	106 831	100	106 036	100	140 825	100	112 456	100	46 807	36,53	16 812	18,39
VMPM	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2 181	2,39
VMSZ	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	81 311	63,47	50 960	55,75
A kisebbségi csoport szavazatai (KCSSZ) – ÖSSZESEN	132 726	100	106 831	100	106 036	100	140 825	100	112 456	100	128 118	100	91 413	100

a) Köztársasági (parlamentari) választások.

b) „Jugoszláv” szövetségi választások.

c) Vagy(is) %KCSSZ – amint az előző s az ezt követő két táblában jelöltem – a kisebbségi csoport által megszerzett szavazatok összegéhez (KCSSZ) viszonyított százalékarányt jelenti.

Források: Bugajski, Janusz: *i.m.* 434–436, 442–446; Goati, Vladimir: *i.m.* 205, 209–213, 269, 271; Meszmann Tibor: *i.m.*; Vékás János (szerk.): *i.m.*

8. táblázat. A magyar kisebbség képviselőit (legalábbis deklaratív módon) felvállaló szervezetek szereplése a (cseh)szlovák választásokon

Szervezet	1990 ^{a)}		1990 ^{b)}		1992 ^{a)}		1992 ^{b)}		1994		1998		2002	
	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}
EPM + MKDM	292 636	100	291 287	100	228 885 ^{d)}	76,40 ^{d)}	227 925 ^{d)}	75,77 ^{d)}						
FMK ^{e)} / MPP	–	–	–	–	70 689	23,60	72 877	24,23						
MK(P)	–	–	–	–	–	–	–	–	292 936 ^{f)}	100 ^{f)}	306 623 ^{g)}	97,90 ^{g)}	321 069 ^{g)}	100 ^{g)}
MNMMJ	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	6 587	2,10	–	–
A kisebbségi csoport szavazatai (KCSSZ) – ÖSSZESEN	292 636	100	291 287	100	299 574	100	300 802	100	292 936	100	313 210	100	321 069	100

- a) Köztársasági (parlamentari) választások.
b) Csehszlovák szövetségi választások.
c) A kisebbségi csoport által megszerzett szavazatok összegéhez (KCSSZ) viszonyított százalékarány.
d) *Együttélés*–MKDM közös lista, amelyen helyet kaptak a *Magyar Néppárt* (MNP) jelöltjei is.
e) A *Független Magyar Kezdeményezés* (FMK) 1990-ben a rendszerváltó szlovák demokratikus mozgalom, a *Verejnost' Proti Násiliu* (VPN) listáin indult s 6 mandátumot szerzett a Szlovák Nemzeti Tanácsban (*Národná Rada Slovenskej Republiky*). (Bugajski: *i.m.* 324.)
f) *Magyar Koalíció* (MK) – *Együttélés*–MKDM–MPP közös lista, amelyen helyet kaptak a *Magyar Néppárt* (MNP) jelöltjei is.
g) A *Magyar Koalíció Pártja* (MKP).

Forrás: [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexElections.asp>].

9. táblázat. A magyar kisebbség képviselőit (legalábbis deklaratív módon) felvállaló szervezetek szereplése az ukrainai választásokon^{a)}

Szervezet	1994				1998	
	Beregszászi járás (169) ^{b)}		Ungvári járás (175) ^{b)}		Beregszászi járás (72) ^{b)}	
	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}	N	% KCSSZ ^{c)}
<i>Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség</i> (KMKSZ)	20 135	40,44	22 810	100	35 170	61,80
<i>Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség</i> (UMDSZ)	29 651	59,56	–	–	21 737	38,20
A kisebbségi csoport szavazatai (KCSSZ) – ÖSSZESEN	49 786	100	22 810	100	56 907	100

- a) A 2002. évben rendezett választásokat illetően nem rendelkezem számadatokkal, csak az események történeti leírásával.
b) Zárójelben az egyéni választókerület száma szerepel. 1998 előtt (kétfordulós) abszolút többségi rendszerben választották Ukrajna Legfelsőbb Tanácsnak (*Verkhovna Rada*) nevezett

törvényhozó testületét, azóta vegyes rendszerben: felét egyszerű többséggel, felét pedig az arányosság elve alapján egyetlen országos választókerületben. (Lásd 1993. évi választási törvény 1. cikkelyének 3. bekezdését – *Law on the Election of People's Deputies of Ukraine*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>] – és az 1997-ben elfogadott választási törvény 1. cikkelyének 2. bekezdését – *Law of Ukraine on the Elections of People's Deputies of Ukraine*. [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/legislationAll.asp>], mindkettő letöltve 2004. december 31-én.)

- c) A kisebbségi csoport által megszerzett szavazatok összegéhez (KCSSZ) viszonyított százalékarány.

Források: Stroschein, Sherill: *i.m.* [37–38.] és [<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexElections.asp>].

10. táblázat. Az RMDSZ választási eredményei a román választási és pártrendszer függvényében

	1990–1992	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004 után
A választási rendszer aránytalansági indexe (LSI _G) ^{a)}	0,98	7,44	6,67	9,27	4,65
A választási rendszer aránytalansági indexe (LSI _{Gm}) ^{b)}	0,91	7,11	7,16	9,17	3,98
A választási pártok tényleges száma (E _v) ^{c)}	2,09	6,60	5,52	4,75	3,68
A parlamenti pártok tényleges száma (E _s) ^{c)}	2,10	4,42	3,94	3,18	3,01
Az RMDSZ alsóházi mandátumainak százalékaránya (S%) ^{c)}	7,49	8,23	7,62	8,26	7,01

- a) Ezeket az értékeket a standard módszerrel számítottam ki. A romániai pártverseny pontosabb leírása érdekében eltekintettem a nemzeti kisebbségek azon szervezeteitől, amelyek a pozitív diszkrimináció eredményeképpen kerültek be az alsóházba és azoktól is, amelyek azért nem szereztek így sem mandátumot, mert ugyanannak a kisebbségi csoportnak a képviselőjében más szervezet már elnyert legalább egy mandátumot. Továbbá a független jelöltek eredményeit sem vettem figyelembe a számításoknál azért, hogy a képviselővel nem rendelkező szereplők esetében ne használjak aggregált adatokat, amint azt Gallagher javasolja. (Lásd Gallagher, Michael: *i.m.* 48.)
- b) Ezeket az értékeket a harmadik (durva közelítéses) módszerrel számítottam ki, vagyis csak a parlamentbe bejutott pártok adatait vettem figyelembe.
- c) A pártok megszerezte szavazatok és mandátumok százalékarányait, valamint a választási meg a parlamenti pártok tényleges számát megint csak a kisebbségi szervezetek kizárásával számítottam ki. (A parlamenti pártok tényleges számának vonatkozásában ennek az eljárásnak sokkal nagyobb a valóságalapja, mint annak, amelyik azt feltételezi, hogy a nemzeti kisebbségek parlamenti frakciója, akárcsak a főbb pártoké, többnyire egységes szereplőként viselkedik.)

11. táblázat. A szerbiai magyar pártok választási eredményei a tagállam és a konföderáció választási és pártrendszerének függvényében

	1990–1992 ^{a)}	1992. május–1992. december ^{b)}	1992. december–1996 ^{b)}	1992–1993 ^{a)}	1993–1997 ^{a)}	1996–2000 ^{b)}	1997–2000 ^{a)}	2000 után ^{b)}
A választási rendszer aránytalansági indexe (LSI _{Gm}) ^{c), d)}	18,46	14,99	7,93	8,32	8,07	9,1	5,03	7,5
A parlamenti pártok tényleges száma (E _s) ^{d)}	1,54	1,77	3,29	3,44	3,19	2,4	2,99	2,19
A(z alsóházi) mandátumok százalékaránya S(% ^{d)})	3,2 ^{e)}	3,7 ^{e)}	2,8 ^{e)}	3,6 ^{e)}	2 ^{e)}	2,78 ^{f)}	1,6 ^{f)}	0,93 ^{f)}

- a) Szerbia Nemzetgyűlésére (*Skupština Republike Srbije*), azaz a szerb köztársasági parlamentre vonatkozó adatok alapján végzett számítások eredményei.
- b) A „jugoszláv” Szövetségi Gyűlés (*Savezna Skupština*) alsóházára, az Állampolgárok Tanácsára (*Vece Građana*) vonatkozó szerb adatok alapján végzett számítások eredményei.
- c) A harmadik (durva közelítéses) eljárással végzett számítások eredményei. (Mivel a szavaztmegosztás [*ticket-splitting*] jelensége – ami azt jelenti, hogy egy vegyes választási rendszerben a szavazópolgár első szavazatát [többségi összetevő] egy bizonyos pártra, második szavazatát [arányos összetevő] pedig egy másik pártra, rendszerint az előző ellenfelére adja le – Európában csak a Német Szövetségi Köztársaságban jellemző, indokolt az indexet az 1992. május 31-i szövetségi választások vonatkozásában is az arányos rendszerösszetevő esetében regisztrált, a pártokra leadott szavazatok százalékarányai alapján számolni.)
- d) A Romániára vonatkozó számításokhoz hasonlóan a független jelöltek és/vagy „állampolgári csoportok” eredményeit nem vettem figyelembe, hogy amennyiben lehetséges, ne aggregált adatokkal dolgozzam.
- e) *VMDK*.
- f) *VMSZ*.

12. táblázat. A szlovákiai magyar pártok választási eredményei a (cseh)szlovák választási és pártrendszer függvényében

	1990–1992 ^{a)}	1990–1992 ^{b)}	1992–1994 ^{a)}	1992–1994 ^{b)}	1994–1998	1998–2002	2002 után
A választási rendszer aránytalansági indexe (LSI _G) ^{c)}	3,59	7,22	11,19	12,49	5,94	2,94	7,04
A választási rendszer aránytalansági indexe (LSI _{Gm}) ^{d)}	2,47	5,55	9,61	10,7	4,58	1,91	5,29
A választási pártok tényleges száma (E _v)	5,8	5,42	5,36	6,1	5,81	5,33	8,86
A parlamenti pártok tényleges száma (E _s)	4,98	3,96	3,19	3,36	4,41	4,75	6,12
A(z alsóházi) mandátumok százalékaránya S(% ^{e)})	9,33 ^{e)}	10,2 ^{e)}	9,33 ^{b)}	9,8 ^{d)}	11,33 ^{e)}	10 ^{b)}	13,33 ^{b)}

- a) A Szlovák Nemzeti Tanácsra (*Národná Rada Slovenskej Republiky*), azaz a szlovák tagállam parlamentjére vonatkozó adatok alapján végzett számítások eredményei.
- b) A Szövetségi Gyűlés alsóházára, a Népi Kamarára vonatkozó szlovák adatok alapján végzett számítások eredményei.

- c) A szabványos eljárással végzett számítások eredményei.
 d) A harmadik (durva közelítéses) eljárással végzett számítások eredményei.
 e) *Együttélés*–*MKDM* közös lista.
 f) *Együttélés*–*MKDM* közös lista, amelyen helyet kaptak az *MNP* jelöltjei is.
 g) *MK*, azaz *Együttélés*–*MKDM*–*MPP* közös lista, amelyen helyet kaptak az *MNP* jelöltjei is.
 h) *MKP*.

13. táblázat. Adatelemzés: regressziós modellek

	1. modell ^{a)}	1. modell ^{b)}	1. modell ^{c)}	2. modell ^{d)}	2. modell ^{e)}	2. modell ^{f)}	3. modell ^{g)}	3. modell ^{h)}
A választási rendszer aránytalansági indexe	0,100 (0,167)	0,008 (0,181)	–0,352 (0,191)				–0,094 (0,125)	0,0003 (0,177)
A pártok tényleges száma				0,848** (0,229)	1,245** (0,353)	2,343*** (0,522)	0,931** (0,259)	2,350** (0,643)
Konstans	8,665*** (1,229)	9,283*** (1,165)	9,231*** (1,616)	4,714** (1,294)	4,406* (1,443)	–1,367 (1,873)	4,879** (1,342)	–1,415 (3,169)
R	0,186	0,014	0,398	0,761	0,744	0,727	0,777	0,727
R ²	0,035	0,000	0,158	0,579	0,544	0,528	0,603	0,528
Esetszám (N)	(12)	(12)	(20)	(12)	(12)	(20)	(12)	(20)

- a) Csak Románia és Szlovákia („szabványos” módszerrel számított mutató).
 b) Csak Románia és Szlovákia (közelítéses módszerrel számított mutató).
 c) Mindhárom ország (közelítéses módszerrel számított mutató).
 d) Csak Románia és Szlovákia (választási pártok – adekvát operacionalizálás).
 e) Csak Románia és Szlovákia (parlamentari pártok – gyengébb érvényességű operacionalizálás).
 f) Mindhárom ország (parlamentari pártok).
 g) Csak Románia és Szlovákia („szabványos” módszerrel számított aránytalansági index és választási pártok).
 h) Mindhárom ország (közelítéses módszerrel számított aránytalansági index és parlamentari pártok).
 (A modellekben szereplő regressziós együtthatók nem standardizáltak, alattuk zárójelben a standardhibájukat tüntettem fel. A statisztikai szignifikanciaszintek jelölése a következő: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

The Electoral Success of Parties Representing the Hungarian Minority (1990–2004). The main goal of this paper is to examine how the institutional distribution of political power within the party system of a country affects the share of power that can be captured by a minority on national level. (Such an approach relies on the empirical observation that in most parts of the world ethnic/national minorities compete for /political/ resources through the parties that claim to represent them.) To accomplish its task, the paper draws on theories of comparative government and party system theory, while targeting—as sample—post-Communist countries bordering Hungary and featuring Hungarian minorities, i.e., Croatia, Romania, Serbia–Montenegro, Slovakia, Slovenia and Ukraine.

Parties representing Hungarian minorities are analysed in order to provide a tentative institutional(ist) explanation of the *electoral success* of ethnoregionalist parties. The account focuses on systemic variables making up *the participation dimension* of political systems, more precisely, *the nature of the electoral system* (used for electing the lower chamber of national legislatures) and *party system format*. Apart from delineating a theoretical framework that helps to disentangle the relationship between the three variables, the paper offers a (new) *definition of ethnoregionalist parties*, too, as a means for delimiting their larger—for instance, all-European—universe. Moreover, it presents the theoretical basis of a triple test designed for (dis)proving the ethnoregionalist character of political organisations and performs it on twenty-eight Hungarian political organisations to show that only twenty-one qualify as ethnoregionalist

(parties). Finally, the paper concludes that party system fragmentation is indeed a salient factor of ethnoregionalist electoral success. However, the quantitative method employed herein failed to confirm the strong, expected theoretical relationship between electoral system proportionality and the dependent variable. Hence, the paper hints, as directions for future research, to other possibilities for exploring the latter relationship.